

העלם

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

KIÁLLUNK MELLETTED, IZRAEL!

Ez volt a jelszava a Zsidó Világkongresszus Kormányzótanácsa 2010. augusztus 31-én és szeptember 1-jén tartott évi rendes ülésének Jeruzsálemben, amelyen a magyarországi zsidóságot Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz és a BZSH ügyvezető

tartozásunk jegyében és szolidaritási kötelezettségeinknek eleget téve, hátunk mögött fájdalmas múltunkkal és az újraéledő antiszemitizmus körülményei közepette, valamint Izrael Állam egyre növekvő igaztalan démonizálásának tudatá-

Rendíthetetlenül és kitartóan támogatjuk Izraelt, a zsidó nép nemzetállamát. Mély meggyőződéssel valljuk, hogy Izrael fontos záloga a világ erkölcsi tartásának, a monoteizmus kiindulópontja és bázisa, amely az emberi civilizáció és különösen az európai kultúra jelentős forrása volt. Izrael ma is lelke és élő lelkiismerete a Föld népeinek.

Határozott és feltétel nélküli az elkötelezettségünk arra nézve, hogy Izrael elidegeníthetetlen joga megvédenie önmagát mindenfajta fenyegetéssel és erőszakkal szemben.

Őszinte és eleven a kapcsolatunk Jeruzsálemmel, Izrael 3000 éves, örök fővárosával, a zsidó identitás alapkövével. Szívből jövő a vágyakozásunk, hogy Izrael és a világ tag közössége békében és az igazságos megítélés jegyében éljen.

Maradandó a tiszteletünk a judaizmus és bölcs tanítóinak szent hagyományai iránt, amelyek alapjait adták a világ törvényeinek és a társadalmak erkölcsi elveinek.

Határozott az elkötelezettségünk azon elv iránt, hogy minden, a zsidóságot ért igazságtalanság az emberiség elleni tett is egyúttal. És addig nem nyugodhatunk, amíg a zsidó nép és nemzetállamának jogai, valamint az őket megillető tisztelet érvényre nem jut.

A békéért imádkozunk, és kérjük az Örökkévaló áldását, hogy vezéreljen minket munkánkban.

Mi, alulírottak, hozzájárulunk jelen nyilatkozatunk közzétételéhez, és megfogadjuk, hogy annak szellemében járunk el, legjobb képességeink szerint.

***

A deklarációt aláírták a magyar küldöttek is, képünkön a Mazsihisz elnöke látható az aláírás pillanatában.

„Személyi tekintetben mit kérhet egy idős ember? Még egy kis további erőt és a Mindenható őriző-gondviselő áldását szeretneire.”

SCHWEITZER JÓZSEF

Jom kippuri gondolatok

Kedves kollégám és barátom, Kardos Péter főszerkesztő úr azt kérte tőlem, írjak arról, mit várok az új esztendőből.

A megtisztelő kérést és kérdést megkísérlem két részre bontani, s úgy megválaszolni: személyi és közösségi tekintetben.

Személyi tekintetben mit kérhet egy idős ember? Még egy kis további erőt és a Mindenható őriző-gondviselő áldását szeretneire.

Közösségi értelemben egy kicsit már komplikáltabb a kérdés, mert a fentebb említett óhajok mellett mint öreg rabbi szeretnék kedves kollégáim, tanítványaim szent munkásságához sok sikert és sok eredményt kérni.

Ennek kapcsán hadd szóljunk pár szót a jom kippur beköszöntő estéjéről, amely a legelsőnek elhangzó könyörgésről kapta a nevét: Kol nidré.

Mit jelent ez a két szó, s mi a Kol nidré könyörgés jelentése? Hiszen

már magában álló, szívet átjáró dallama is megrendít bennünket, s a zenei világ sokaktól feldolgozott, nagyra becsült darabja.

Valójában ez a kérelem felmentésért esedezik a meggondolatlanul, figyelmetlenségből tett s meg nem tartott apró ígéretek, fogadalmak alól.

Sokan támadták ezért a zsidóságot, mondván, hogy az engesztelő nap estéjén feloldozást kérnek etikai tartozásaik, netán anyagi tartozásaik alól.

Erről természetesen szó sincs, hanem olyan apró dolgokra kell gondolni, melyek bár etikailag súlyosan nem érintenek bennünket, mégis fel szeretnénk őket oldani, hogy figyelmetlenségünk, gondatlanságunk miatt bennünket ne terheljenek az ítélet napján. Ilyen apróságokat mindenki elkövet, s éppen a mi szent vallásunk etikai szigorúságára figyelmeztet, hogy az apró és lényegében jelentéktelen ígéretek – majd felhívlak telefonon, s nem tettük –, kötelezettségek – majd megírom ezt a levelet, s nem írtam meg –, még ezek se terheljenek bennünket az engesztelés napján.

Ilyen meggondolásokból vezeti be ez a könyörgés az engesztelő nap istentiszteletét, amelynek lényeges eleme a lelkiismeret-vizsgálat és a bátor szembenézés önmagunk gyarolásaival. A zsidó hagyomány tanítása szerint ez az étlen-szomjan töltött nap az év napjai közül az egyetlen, amelyet a Mindenhatóval való lelkiismereti párbeszédnek szentelünk.

Egy másik, s nem csupán a jom kippuri istentiszteletbe illeszkedő szertartás, amelynek ezen a napon kiváltságosan nagy jelentősége van, a mázkir: emlékezés szereteteinkre.

Akiben a zsidó közösséghez való tartozás és a családjára történő emlékezés csak a legkisebb mértékben is él, ezt a két alkalmat, a Kol nidré estéjét és a jom kippur napját, benne az engesztelés óráját, mindenképpen megszenteli je-

(folytatás a 2. oldalon)

(Andres Lackó felvétele)

igazgatója és Feldmájer Péter Mazsihisz-elnök képviselte.

A küldöttek hivatalos deklarációt fogadtak el a következő szöveggel:

NYILATKOZAT

Mi, a Zsidó Világkongresszus Kormányzótanácsának küldöttei, a 2010-es évi találkozásunk alkalmával – vallási és hagyománybeli együvé

ban – elhatározzuk, hogy a zsidóság érdekeinek, valamint Izrael biztonságának, jogainak, jólétének védelme érdekében az alábbi dokumentummal és ünnepélyes nyilatkozattal fejezzük ki álláspontunkat az 5770. év elul hónap 21. napján, azaz 2010. augusztus 21-én Jeruzsálemben, a zsidó nép ősi és örök fővárosában:

ITT AZ IKI

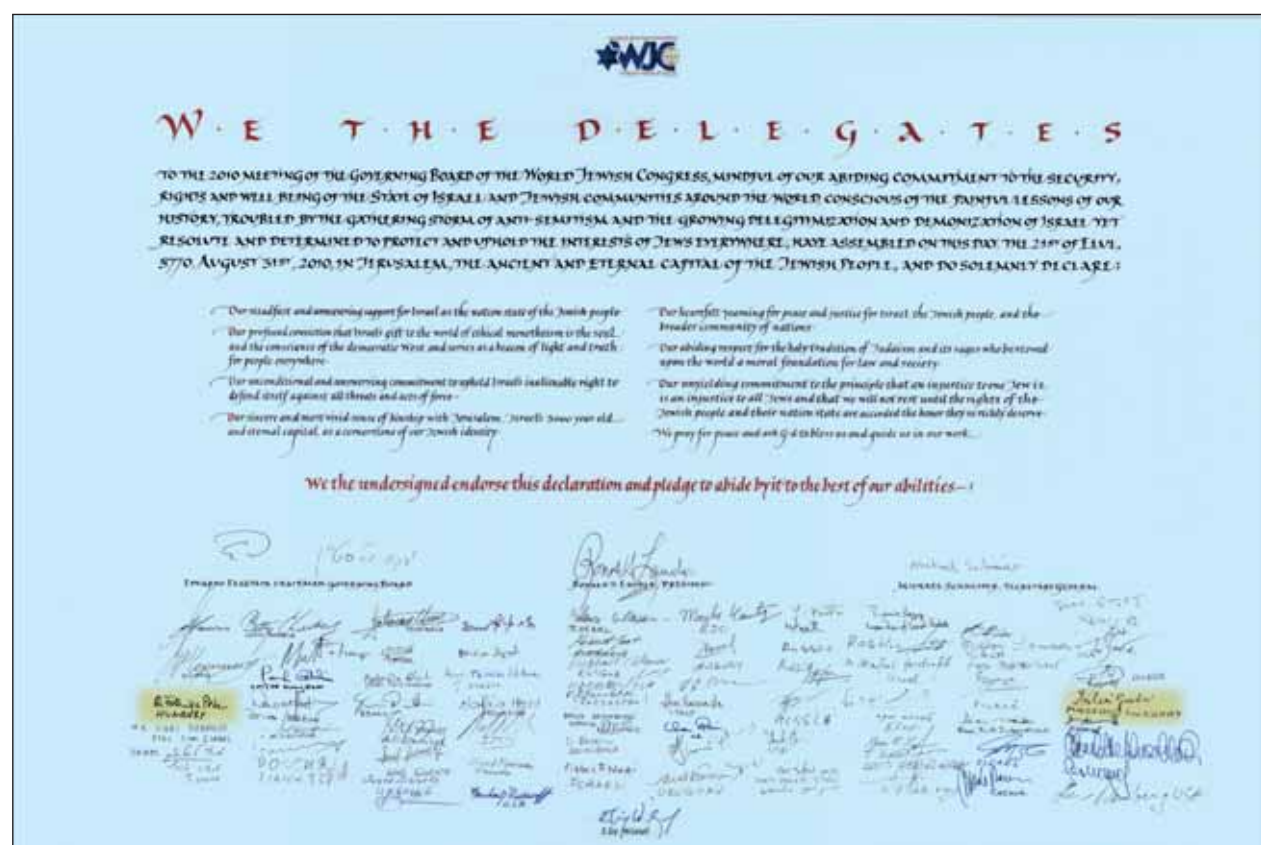
Megnyílt a térség első Izraeli Kulturális Intézete

2010 szeptemberében izgalmas, új színfolttal gyarapodott Budapest kulturális kínálata: megnyitotta kapuit az Izraeli Kulturális Intézet.

Hangversenyek, kiállítások, nyelvtanfolyamok, filmvetítések, műsoros estek, klubrendezvények, találkozók várják a Paulay Ede utcai ház küszöbét átlépő magyarokat és izraelieket. Közülük sokan talán csak itt ismerik fel, milyen sokrétűen gazdag, ősi és modern, európai és közel-keleti, hagyományos és fiatalos Izrael művészete, egész kultúrája, nem is beszélve a számos területen világszínvonalú tudományáról. A kínálat túlmutat a zsidó kultúrán: vallási háttérét tekintve muszlim és keresztény, etnikailag arab és több más kis létszámú népcsoport kultúrájából áll össze Izrael mozaik-kultúrája, és ennek lehető legteljesebb bemutatására törekszik majd a budapesti intézet.

Az intézet létrehozói a nyitott és befogadó Magyarországon szeretnék láttatni a nyitott és befogadó Izraelt, izgalmas kultúrájával, az ősi földön születő modern életre rácsodálkozó, kísérletező művészeivel és hétköznapi embereivel.

Maga az alapítás is együttműködés eredménye: az alapítók részben civil- (folytatás a 2. oldalon)

Jom kippuri gondolatok

(folytatás az 1. oldalról)
lenlétével, imádságával, könnyeivel, hálás emlékezéssel.

Különös fontossága van ennek a mi korszakunkban, amikor az emlékezésnek a kis családon túl szívkünkbe kell foglálnia a magyar Izrael 600 ezer halottjának, mártírjának tragikumát.

Olvasmányaim során megrendítő önvallomást találok az egykori amerikai külügyminiszter, Madeleine Albright: Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai című, rendkívül érdekes önéletrajzában.

Megtudjuk belőle, hogy cseh zsidó asszimiláns polgári család tagja. Atyja diplomata. A szülők, mint a szerző írja, először csehek voltak, azután demokraták, s csak

nagyon csekély mértékben zsidók. Magukat felekezeten kívülinek mondták, leányukat, a szóban forgó mű szerzőjét, keresztény hitben nevelték, s ő a családra mint szélsőségesen neológ famíliára emlékezik, akik – mint írja – megtartották a peszachot, a ros hásanát és a jom kippurt.

Őt magát, bevallja, felette megdöbbentette, amikor értesült arról, hogy zsidó származású, s négy nagyszülője közül három a koncentrációs táborok áldozata lett. Mégis, miután származásának ténye előbb megrendítette, utóbb így ír műve 345. oldalán: „...Jesújtó tudni, hogy három nagyszülőm koncentrációs táborban halt meg, és hogy szüleim ezzel a gyásszal éltek.

Most már büszke vagyok, hogy teljes mértékben ismerem a származásomat.

Korábban ez csak egy történet volt számomra, de most messze gazdagabbnak érzem magam, hogy tudom, része vagyok egy hősiés népnek, amely túlélve az üldözések évszázadait, virágzó jövőre tekint.”

E hitvallás az észak-amerikai Egyesült Államok külügyminiszterének szívében született, tollán kelt életre.

Valamennyien, akik csakúgy, mint ő, megrendült kegyelettel tekintünk elődeink drámai tragédiájára, vallhatjuk s vállalhatjuk hitvallását.

Bővült a Magyar Zsidó Levéltár raktára

Augusztusban elkészült a Magyar Zsidó Levéltár raktárának új, biztonságos polcrendszer.

A levéltár a 90-es évek közepén kapta meg raktározási célra a Dohány utcai zsinagóga második emeleti kazartá felletti egyik helyiséget, ahol nem a legjobb körülmények között tárolták a pesti zsidóság múltjának dokumentumait. Az idén a londoni The Rothschild Foundation Europe támogatásával korszerű, biztonságos polcrendszer épülhetett ki. Az anyag rendezése még hosszú időt vesz igénybe, jöllehet az elmúlt évben közel százötven méternyi (!) iratot sikerült feldolgozni, melyek kereshető nyilvántartása elérhető a levéltár honlapjáról. A raktár a nagyközönség és a kutatók számára is zárt terület. Jó hír viszont, hogy jövő tavaszra a Közép-magyarországi Regionális Operatív Program támogatásával megvalósul „A Goldmark Terem és a kapcsolódó helyiségek turisztikai fejlesztése” című projekt, melynek keretében Európában egyedülállóként a Wesselényi utcai épület földszintjén látogatható lesz a levéltár látványraktára. A Magyar Zsidó Levéltárral és a családfakutatással kapcsolatos információk online is elérhetők az intézmény új honlapjáról, melynek címe: www.milev.hu

Képgaléria: <http://www.milev.hu/flashgallery-16.html>

Befejeződött „A zsidónegyed kapuja” projekt

Lezárult a Mazsihisz és a BZSH „A zsidónegyed kapuja” című projektje, amely az Új Magyarország Nemzeti Fejlesztési Terv Közép-magyarországi Regionális Operatív Programjából közel 40 millió forint támogatásban részesült. A sikeres megvalósításhoz a hitközség 18 millió forint önrészt biztosított. A fejlesztési program keretében létrejött öt új szolgáltatás ma már mindenki számára elérhető. Új panorámalift épült a Zsidó Múzeum (www.zsidomuzeum.hu) számára, megkönnyítve ezzel az intézmény megközelíthetőségét. A mozgássérültek lépcsőlift segítségével juthatnak el a Dohány utcai zsinagógához és az Emánuel-emlékfához. Az egész komplexumban egységes, magyar és angol nyelvű információs- és irányítótáblákat helyeztünk ki. Az infokommunikációs akadálymentesítést Braille-feliratok és tapintható térkép segítik. Új mellékhelyiség-komplexum épült a Wesselényi utca 7. aljában. A zsinagóga árkádsorában ingyenesen nyújt információt a Jewinform iroda (www.jewinform.hu). Munkatársaink itt számos zsidó és nem zsidó programról adnak tájékoztatást.

A Magyar Zsidó Múzeum állandó kiállítás audio guide-rendszerrel bővült. 39 kiemelt tárgyról szól a hanganyag, melynek segítségével a látogatók egyéni tempójuknak és érdeklődésüknek megfelelően haladhatnak. A választható útvonalak bejárásával megismerhetik a magyar zsidóság történetét, ünnepeinket, a zsidó életút eseményeit, hallhatnak a nők helyzetéről, és sok új információval gazdagodhatnak. Az audio guide jelenleg magyar, angol és spanyol nyelven érhető el. Hamarosan elkészül a héber változat, és a Nemzetközi Visegrádi Alap támogatásának köszönhetően szlovák, cseh és lengyel nyelven is hallható lesz a szöveg.

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

gáljuli

PT

Körzeti kitekintő

Szeged

Radnóti Miklóst és kedvesét, *Gyarmati Fannit* ábrázoló egész alakos szobrot állítottak fel a tragikus sorsú költő születésének 101., halálának 66. évfordulóján a nevét viselő gimnázium előtt. Az alkotó *Gyurcsák Ferenc* Martfűn élő Munkácsy-díjas szobrászművész. Ez a térplasztika abban egyedülálló, hogy elsőként jeleníti meg a költő szerelmét, későbbi feleségét. Fanni 1926-ban ismerte meg Radnótit, 1935-ben ment hozzá feleségül. A 66 évvel ezelőtt megözvegyült, 99 éves aszszony rendkívül zárkózottan él, a Radnóti Gimnáziummal azonban tartja a kapcsolatot, és az ünnepségre is üdvözlét küldte. Az alkotást *Botka László* polgármester avatta fel, koszorút a város képviselője mellett a gimnázium igazgatója és barátai körének elnöke, valamint a hitközség elnöke helyezett el a mű talapzatán. A Radnóti-szobrot Gyurcsák Ferenc „szerethetőre” tervezte, amely később sokak találkahelye lehet. Az alkotás leleplezése a tavaly kezdődött centenáriumi év lezárását jelentő, melynek programjaihoz a szegedi zsidó közösség is több műsorral kapcsolódott.

LA

Debrecen

A VII. Cantemus Nemzetközi Kórusfesztiválra érkezett Nyíregyházára az izraeli Ranana városából a Renana Vegyeskar.

A 40 fős kórus 1985-ben alakult. Repertoárjuk gazdag és sokrétű: izraeli nemzeti énekek, klasszikus és modern művek, tradicionális zsidó népdalok és egyházi művek alkotják. Számos külföldi fellépésük volt – Hollandia, Németország, Franciaország –, és részt vettek a Veronai Kórusfesztiválon is.

Az énekesek több mint 20 éve *Menashe Lev-Ran* karvezető irányításával dolgoznak, aki számos izrael-

li és külföldi fesztivál zenei igazgatója volt már, s Izrael legjobb zenekarait és kórusait vezényelte.

A DZSH meghívására a Kápolnási utcai zsinagógában nagy sikerű hangversenyt adtak, felvonultatva zeneirodalmunk legszebb gyöngyszemeit. A közel 300 fős lelkes közönség szünni nem akaró tapssal jutalmazta előadásukat. Külön élményszámba ment *Kodály Zoltán* közismert dalának felcsendülése, melynek megtanulása magyarul nyelvtörő gyakorlat volt a kórus tagjainak.

A felejthetetlen rendezvényt követően a hitközség állófogadáson látta vendégül a művészeket, valamint a város prominens közéleti személyiségeit.

Az egyhetes rangos fesztivál ideje alatt a DZSH kóser konyhája biztosította az ellátást.

Szlichot Rákoskeresztúron

A Rákoskeresztúri sírkertben megtartott szertartáson a világi vezetést Feldmayer Péter és Streit Sándor, a Mazsihisz, illetve a BZSH elnöke és Zoltai Gusztáv üv. igazgató képviselte, az izraeli nagykövetség ezúttal konzuli szinten volt jelen. Sorfalat idén is a Scheiber-iskola növendékei álltak, így ők és a közönség hallgathatták meg a Goldmark Kórus és Tóth Emil főkántor gyászénekét. Egri Oszkár jogi osztályvezető köszöntője után Kardos Péter főrabbi mondott beszédet, melyet közös kádís követett. Az ismeretlen munkaszolgálatos emlékművénél ért véget a zsinagógai esztendő búcsúztató gyászistentisztelet.

Hűség a hagyományhoz, hűség a jövő nemzedékhez

Tanévnyitó a Scheiber Sándor-iskolában

Sófárhang köszöntötte a BZSH Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola aulájában az új tanévet. Az eseményen jelen volt Streit Sándor, a BZSH elnöke, Pintér Ágnes és Sommer László a Mazsihisz részéről, valamint Verő Tamás, az iskola rabbija.

Nagy az izgalom a Scheiber-iskolában a színpadon: a diákok mikrofonpróbát tartanak. A 12. osztályos Pammer-Z. Lili is ott szorongatja mappáját a fellépők között – ő mondja a tanévnyitó beszédet.

– Kicsit félek, hátha nem fog tetszeni – aggódik.

Hát igen, az ember többnyire lámpaláz, ha meg akar felelni egy komoly feladatnak. Márpedig Lili így van vele.

– Szeretem ezt a közösséget, őszinték az emberek. Hogy mit várok a jövőtől? Amerikában szeretnék dolgozni. New Yorkban. Először talán pincérmő leszek, de remélem, idővel bejutok egy ottani egyetemre. Most utolsó előtti osztályos leszek. Én vagyok a sulijúrság főszerkesztője, az első számú nyáron már meg is csináltuk.

Pár lépéssel odébb szöke kislány álldogál: Varga Kisanna első osztályos. Három bátyjával közösen adnak elő egy verset.

– A matek és a rajz a kedvencem, ezek olyan kreatív dolgok – jelenti ki az apróság öntudatosan, jól megnyomva a „kreatív” szót.

A társalgás láttán a kislány édesapja jön oda a színpadhoz. Kiderül, Varga Arnold maga nem zsidó, a felesége az, de mind a négy gyermeküket egyetértésben írták be a Scheiberbe.

– A zsidó hagyomány az európai kultúra alapja – fejtegeti a férfit. – A kereszténység is arra épül. A klasszikus zsidó nevelés középpontjában a tanítás áll, sok erkölcsi értéket adva át a gyerekeknek. Benjámin fiam ötödikes, Efrájim negyedik, Jakim második. Fontos, hogy megtanuljanak héberül, és ismerjék a Bibliát. Hiszen maga a Tízparancsolat is az Isten és ember iránt való kötelességre tanít. A tanárok gyerekcentrikusak, ami nagyon jó, mert a jövő a fiatalokra épül.

Streit Sándor, a Budapesti Zsidó Hitközség elnöke szintén büszke az intézményre.

– Fontos, hogy a magyarországi zsidóságnak van egy 12 évfolyamos iskolája – mondja. – A hitközség Benjámin Óvodájából automatikusan jöhetnek ide a gyerekek. A BZSH a legnagyobb hitközség, kötelessége gondoskodni a jövő nemzedékéről.

A tanévnyitó műsor rövid, de színes. Egy vers, egy ének, majd a diákbeszéd következik. Pammer-Z. Lilinek nem volt oka aggodalomra: szavai komolyak, kedvesek és személyesek, itt-ott verbéli diákhumorral fűszerezve. A négy Varga testvér közös szavazata után az igazgató, Réz Gáborné nyitja meg a tanévet. Üdvözlő a megjelent notabilitásokat, majd elmondja, a Scheiber tanuló 98 százalékban sikeres vizsgát tettek. Az elektronikus napló előnyeiről is beszél, amelyet az idei tanévben vezetnek be. A nyári sporteredmények sem maradnak ki: a vízilabdás ifjúsági EB-s harmadik helyezést és az Egyesült Államokban elért úszósiker.

A fogadás jelképeként a nagyok feltűzik a kék szalagot az elsősökre. Fenyvesi Dóri vérpírói előadóként ismét elénekel egy amerikai nótát, majd tapsvihartól kísérve Verő Tamás rabbi lép előre. Kezében sófárt tart.

– Tudjátok, hogy ros hásanákor beíratunk a könyvek egyikébe – szól a diákokhoz. – Jom kippurkor ez a könyv lepecsételtetik. Elul hónapban minden reggel megszólal a sófár. Most is így lesz.

És a rabbi megfújja a sófárt – az ősi hangszer ünnepélyesen köszönti az új tanévet.

Ravi

Villányi A.

Az intézet nemcsak nyílt és befogadó, hanem apolitikus is. Méricskélés nélkül befogad közösségeket, klubokat, egyesületeket, ha azok tevékenysége összhangban áll az intézet küldetésével. Itt lesznek egyébként a Szochnut regionális irodái is.

Az Izraeli Kulturális Intézet úgy tölti be küldetését a legjobban, ha tevékenysége nagyobb részben a magyar partnerekkel közösen valósul meg, ha hidat tud építeni izraeli és magyar filmek, írók, előadó-, zene- és képzőművészek között, ha fórumává válik izraeli és magyar emberek kulturális egymásra találásának.

* * *

A csendes és nyugodt, több főútvonal találkozásánál jól megközelíthető Paulay Ede utcában az Izraeli Kulturális Intézet vezető tisztségviselői a látogatók számára is hivatalos „birtokbavétel” előtt az írott és elektronikus média számára adtak tájékoztatást.

A kis tanácssteremben Arie Yom-Tov üzletember, az IKI kuratóriumának társelnöke, Eran El-Bar, az alapítvány kezdeményezője, a Szochnut oktatási igazgatója, Natan Saranskij, az izraeli Szochnut igazgatótanácsának elnöke, Balázs Gábor filozófiatörténész, a létesítmény igazgatója és Radó Ákos a Bank Hapoomal képviselője mint kuratóriumi társelnök volt jelen.

György Gábor moderátorként vezette a tájékoztatót, majd adott lehetőséget kérdésekre, vélemények elmondására.

Balázs Gábor igényes áttekintéssel mutatta be az intézet létrejöttének fontosságát, céljait, terveit.

Ezután Natan Saranskij beszélt saját identitásának megéléséről, egyebek mellett arról, hogy szovjet állampolgárként a volt Szovjetunióban hogyan kényszerítették rá a „dupla gondolkodást”, hogyan fosztották meg egyéniségétől. Sok évig a létért, a túlélésért küzdött, majd 1967-től részt vett az úgynevezett földalatti mozgalomban, felekezeti hovatartozást nem kérdezve küzdött az emberi jogokért, majd a későbbiek során már csak a zsidó emberek helyzetéért, jobbulásáért dolgozott, és dolgozik ma is.

A kérdések és válaszok elhangzását követően lehetőség volt bejárni az intézet helyiségeit. Meggyőződhettem arról, hogy 100%-os a „készségség” a vendégek, az események fogadására, szellemiségében nyitott, megjelenésében vonzó és kényelmes helye lesz immár az Izrael széles spektrumú kultúráját bemutató különféle eseményeknek.

GIORA SHARON FŐKÁNTOR

Öröm és bánat tanúja

1.

A rabbi és a kántor végigkíséri a vallásos környezetben élő zsidót az egész életén. Már közvetlen a születése után jelen van valamelyik, ha fiú születik, a körülmételek, a lány, a névadás okán. Valamikor régen sok kántor volt egy személyben metész, tanító és mohél (a körülmételek szertartását végző, különleges felkészültséggel rendelkező egyházi funkcionárius). Később, sőt még ma is, főleg ortodox körökben, számos rabbi is működik az említett területeken.

A kántor, mint tanító, gyakran az első héber betűktől a bár micva avatásig, vagyis a vallási értelemben vett felnőtté válásig, sőt tovább is oktatja a zsidó fiatalokat. Az esküvői szertartásnál a bevett szokások szerint ismét jelen van. A fiatal párt a hupa (esküvői sátor) alatt a BÓRUCH HÁBO (Áldott az érkező) kezdetű zsoltárrészlettel fogadja, majd a hagyományos hét áldásban (SEVA BÓRÁCHOT) alatt a szerelem, a boldogság hangjait szövegezte meg, az új házasságokat köszöntendő.

A mai amerikai gyakorlatban a beteglátogatásban, az egyén és a család mindennapi problémáiban való segítségnyújtás területén a rabbi mellett a kántor is részt vállal. Az előimádkozási ismeretekkel szinte egyenlő fontosságú az ilyen irányú felkészültség. Nagy lélekszámú hitközségek esetében elengedhetetlen, hogy a rabbi ezen a téren is segítségre számíthasson a kántora részéről, és ezzel a kántor maga is szerves részévé válik a közösség, a hívek életének. Sok kántor ezt szívesen mellőzi, én viszont úgy érzem, hogy ezek a feladatok teszik teljessé a munkámat, az életemet.

A beteglátogatás (bikur cholim) micváját ma is gyakorolom, de közel húsz éven át végeztem rendszeres kórházi lelkesítő teendőket, és ez a munka nem kizárólag a zsidó betegek látogatására szorítkozott. Számos egészségügyi intézményben álltam és állok a lelki segítségnyújtásra szorulóknak rendelkezésére. Az elfekvő kórházak szomorú, gyakran lélekölő környezetében is igyekszem a megnyugvás valamelyest igazságát érzését felkelteni és ébren tartani a beteg és a hozzátartozók lelkében.

A mentőszolgálat lelkesítőként számtalan váratlan tragikus esetben voltam jelen. Közúti balesetben súlyosan, esetleg életveszélyesen meg-

sérült emberek, vízbe fulladt gyerekek, elhagyott lakásokban halva talált idős és fiatal egyének tragédiáinál nyújtottam segítséget a hozzátartozóknak. A kaliforniai Palm Springsben, előző szolgálati helyemen, Amerika számos részéből összesereglett cserkészlányokkal teli kirándulóbuszt ért tragikus baleset. Heten vesztek el életüket a lányok és a kísérők közül, a többiek súlyosan megsebesültek. Mint lelkesítő a helyszínre hívtak, és attól kezdve végig az áldozatok és a híre mindenfelől odaérkező családtagok mellett álltam, amíg az utolsó is elhagyta a kórházat. Közülük kettővel azóta is tartom a kapcsolatot. Már mindketten férjezett, gyermekes asszonyok. Az eset után az amerikai Girl Scout (cserkészlányok) egyesülete tiszteletbeli tagnak választott.

Lelkesítő tanácsadóként dolgoztam éveken át egy kábítószer- és alkohol-elvonó központban, a kaliforniai Betty Ford Centerben. Tragikus emberéletek történeteit hallottam, és próbáltam megérteni, hogy miért fordult az illető a kábítószer és az ital „jótékony” védelméhez, miért volt szüksége arra, hogy önmaga elől megszökjön, a valódi életétől, énjétől elhatárolódjék. Férfiak és nők, idősök és fiatalok, gyakran a művészvilág, a társadalmi és a közélet kiemelkedő, ismert személyiségei életének súlyos problémáival is-

merkedtem meg, igyekeztem eleget tenni a rám kiosztott feladatnak: meghallgatni, majd az illetővel megbeszélni a problémákat, az okokat és okozatokat, majd megvilágítani egy jobb irányba vezető utat a megoldáshoz. Mindezt pedig a legszigorúbb titoktartásra letett eskü mellett. Annak, aki velem megosztotta testi-lelki gondjait, tudnia kell, hogy szavai nálam el vannak temetve. Soha senki nem tudhatja meg az illető személyazonosságát, történetének részleteit, összetevőit.

A rákos betegek és családtagjaik számára szervezett támogató egyesület is egyike lelkesítő munkám színhelyeinek. Meg kellett tanulni, majd erre az érintetteket rávezetni, hogy az egyedüli reményt adó hozzáállás az, amikor azt sugalljuk: élni kell a rákkal, nem belehalni.

Ez persze nem minden beteg esetében reális, de mindenképpen ebből az alapállásból kell kiindulni.

Bántalmazott, molesztált nők és gyerekek életével is foglalkozom. Gyakran annyira hatni tudok a lelkekre, hogy a velük történt, sokszor rémfilmekre emlékeztető szörnyűségeket én előbb hallom tőlük, mint a törvénykező szervek.

Végül pedig jelen van a kántor a temetés aktusánál. A legtöbb zsidó embert utolsó útjára is elkíséri imája. (folytatjuk)

A bűnbánó imádságtól a béke himnuszáig

Kántorkoncert és operaária-est az újpesti zsinagógában

Zsúfolásig megtelt a Berzeviczy utcai zsinagóga azon a hangversenyen, amelyet hagyományosan az Újpesti Városnapok koncertjeként rendeztek meg. A műsort a zsidó zene és az operairodalom gyöngyszemeiből Székelyhídi Hajnal operaénekes, az ORZSE tanára állította össze. Közreműködött a MÁV Szimfonikus Zenekar Oberfrank Péter vezényletével; az imáénekeket Solti Árpád, Zarándy Ákos és Wettl Mátyás hangszerelte. Az eseményen más vezetőikkel együtt jelen volt Streit Sándor, a BZSH elnöke és Derce Tamás, Újpest polgármestere.

A karon ülő kisgyermektől a botján imbolygó idős asszonyig számtalan ember tölti meg a zsinagógát. Valóban a gyülekezés háza ezen a vasárnapon az újpesti templom, mint amikor a körzet hívei jönnek a szombati istentiszteletre. Igaz, most egy hangverseny várja az érdeklődőket. De, ahogy bevezető beszédében Szerdóc J. Ervin rabbi helyettes, az est házigazdája köszönti a tömeget, a zene sem lehet egyéb, mint Isten kedvére való munkálkodás.

A hangulatot Korcsolán Orsolya hegedűművész teremti meg Massenet Thais Méditationjával. Az előadás méltó a legendához, amit a műsort vezető Szerdóc J. Ervin beszél el. Szülővárosához közel, a Máramarossziget melletti Krács fa-

luban, a havasok lábánál élt egy különleges rabbi. *Eliezer ben Meir Rosenbaum* a szombat kimenetele után mindig a háza udvarában hegedült. Azt beszéltek, az ózek és a farkasok is lejöttek a hegyekből, és odaültek az emberek mellé hallgatni a muzsikaszót.

A kántorkoncertet *Schöner Alfréd* főrabbi, az ORZSE rektora nyitja meg. Elhangzik a zsinagóga homlokzatán álló mondat: „Az én házam minden nemzet imaháza, így szól az Örökkévaló.” A főrabbi hangsúlyozza: a zsinagóga mindenkit szívesen vár – ugyanúgy, ahogy a templomban az ima mellett a zene is áhítatot teremthet.

Ezt az áhítatot mélyíti el *Jakal Zoltán* kántor előadásában a szlichoti imarészlet. Utána az Ávinu málkénu csendül fel, a nagyünnep e szívbe markoló könyörgése. A házigazda elmeséli a talmudi történetet. Szárazság pusztított akkor Júdeában, de rabbi Eliézer hiába mondott 24 imát az esőért, nem talált meghallgatásra. Ekkor rabbi Akiva néhány rövid mondatban fohászkodott: „Atyánk, Királyunk” – így kezdődött az ima. Az eső azonnal eleredt. *Székelyhídi Hajnal* szárnyaló éneke mintegy a közönség elé rajzolja a régi históriát.

A Hámávdil következik, a leghíresebb kántorok egyikének, *Joszele Rosenblatt*nak a műve. *Zucker Immanuel* előadása valósággal láttatja nagy elődjét, ahogy, miként egy korabeli felvétel megörökítette, Erec Jiszráélben, a Jordánon csónakázva énekel.

Ávinu Sebásámájim. A *Sol Zim* szerzeményét előadó *Nógrádi Gergely* kántor hangja olyan, amint a hallgatóság soraiból valaki megjegyzi, hogy „kis híján leomlanak tőle a falak”. E hang most Izrael államért imádkozik az Örökkévalóhoz, amint a házigazda felvezetőjében elhangzik, féltő szeretettel. „Mennyei Atyánk, Izrael szírtje és megváltója, add áldásodat a földre és népedre!”

A koncert első részének zárásaként a három kántor együtt adja elő a Sejjibane bet Hámikdást. Jakal, Nógrádi és Zucker triója tele van derűs bizakodással.

Gyakran vitatkoznak róla, hogy a zsinagógában helye van-e világi daraboknak. Szerdóc rabbi helyettes a profántól a szent felé mutató összekötő szövegekkel vágja át a gordiuszi csomót. Mozart Varázsfülvölájából Papageno áriáját (Jakal Zoltán) az Istentől társat kapó, így mindig is társra vágyó ember dala-ként értelmezi. Donizetti Szerelmi bájtálából Nemorino (Zucker Immanuel) románcja az Énekes énekehez hasonlóan ugyancsak a vonzalom erejét ábrázolja, míg Puccini Turandotjának Liuja (Székelyhídi Hajnal) a rabszolganő dalával a zsidó nép sorsára emlékeztet, mondja.

Nógrádi Gergely személyében Ottelló áll a közönség előtt: a csalódott, hitehagyottságában kétségbeesetten vergődő ember. A Pezsgőgária a Traviatából (Székelyhídi, Jakal, Nógrádi, Zucker) a zsolttáros énekére enged asszociálni: a bor „vidámmá teszi a férfi szívét”. Az O sole mio pedig, amelyet a kántortrio dalol el, a szeretet kifejezése, amely, ahogy a házigazda mondja, Isten legszentebb attribútuma.

A koncertet a béke himnusza, az Osze sálom zárja. Szerdóc J. Ervin a világban és az emberi lélekben való békéről beszél. „Aki békét teremt a magasságokban, az hozzon békéséget ránk és az egész világnak, egész Izraelnek.” A tömeg lelkesen énekel együtt a művészekkel.

(A koncert támogatói Újpest Önkormányzata, a BZSH, az ORZSE, a Gabbiano Print Kft. és a Pro Judaica Alapítvány voltak.)

Rados Virág

CSOMÓS RÓBERT

Csengőfrász

Ijedt szemek, közömbös szemek, szemtelen szemek, szemüveges szemek, üveges szemek, sőt üvegszemek és üres szemgödrök. Legjobb esetben is semmibe néző tekintetek, részvétlen arcok, félelemtől eltorzult pófák, arctalan fejek!

Az iskolában ezek a szemek és arcok fogadnak, még a sokéves padszomszédom is áthidalhatatlan távolságban, megjárhatatlan utakkal elválasztva ül mellettem, csak akkor rezzen meg bennünk valami, ha írás közben akaratlannul egymáshoz ér a könyvünk.

A tanárok engem sohasem kérdeznek. Átsikló, keresztülnéző a tekintetük, mintha finom muranói üvegből lennék fájva. Jelenlétemet egyelőre tudomásul veszik, benne vagyok az osztály létszámában, de azért azt is tudják, hogy valójában mégsem ülök a helyemen. Ilyenkor a feleltetések és a leckefeladás másoknak feszült perceiben szeretek elgondolkodni a történeteken... és ez, úgy látszik, az arcomra van írva.

Hozzánk a szokástól eltérően nem a hajnali, hanem a délutáni órákban jöttek, és nem is dörömböltek az ajtón, hanem csak csengettek... végtelen hosszan csengettek...

A magas bőrkabátos, aki csak „matyaru!” tudott, gúnyos mosollyal az ajtófélfának dőlve még akkor is a csengő gombját nyomta, mikor a nyitott ajtóban már felsorakozott előtte az egész halálra rémült család: apu, anyu, öcsike meg én. Akkor hirtelen levette a kezét a csengő gombjáról, és ugyanezzel a lendülettel visszakézből pofon ütötte aput. Igen, az apukámat, akit én a legnagyobb, legerősebbnek hittem a világban, és apu nem ütötte vissza, apu nem tett semmit, még csak az orrából megindult vérpatakat letörölni sem mozdult. Nem tudott mozdulni anyu sem, én sem, szólni, moccanni sem mertünk, csak öcsi nyögött fel félhangosan, és ott álltunk volna lenyűgözve az idők végtelenéig, ha ők nem tuszkolnak be bennünket a szobába.

Felforgattak mindent, az egész házat. Tönkretették a kisasutat, öcsi mackójának kitépték kezét-lábát, a vitrinből viszont vigyázatosan emelték ki és tették zsebre a műtárgyakat. Apu magukkal vitték...

A hosszú körfolyosó végén a bőrkabátos megint ütött. Apu lehajolt a levert kalapjáért, és akkor bele is rúgott. Apu felbukott, tápászkodás közben visszaneézett ránk... így, ezzel a nézéssel, hajlottan... így maradt meg az emlékezetemben... most már eltörölhetetlenül csak ezzel, pedig ma már tudom róla azt is, hogy elektrodinamikával foglalkozott, Kandó Kálmán munkatársa volt, és érdemei voltak a magyarországi vasutak villamosítása terén. Azt is tudom, hogy több fűvös és pengetős hangszereken játszott, tagja volt egy sikeres amatőr kamarazenei kar, szeretett a konyhában tenni-venni, szerette az állatokat, és anyu szerint nem vetette meg a nőket sem. Bennem mégis hajlottan, azzal a nézéssel él, azzal a felejthetetlenül szomorú nézéssel...

Az óráközi tízpercben hozzám lépett a kislány, első szerelmem. Szőke coppjai, fehér, rizikása fogai voltak, kezembe nyomta a tízórájait, hogy felezzünk, ahogyan szoktunk. Mikor meglátta a kabátomon a sárga csillagot, elfutott... ott hagyott engem és a fele részét. Már régen becsengtek az órára, amikor én még mindég kinn álltam az udvaron, faltam, tömtem magamba a vastagon kent vajjas-mézese kenyeret, pedig nem is voltam már igazán éhes. Később az il-

lemhely bűzös, telefirkált olaj falának dőlve kiadtam az egészet.

Azóta mindég élmélygést kapok a vajjas-mézese kenyérnek még a gondolatától is, de nem bírom a vajjas-mézese pófákat sem. Nőkben is inkább a ritka karakterfejekre buknom, nem a szabályos babaarcokra. Utálom a tányersapkák alól elővereslő szalonás nyakakat, a recsegő parancshangot, és észreveszem a csizmás, döngő léptek erőltetett, természetellenes ütemezését.

Anyám vére emlékszem még, amint világospiros-habosnaggyant ki a szája szegletében. Ő frissen operáltan vágott neki az útnak, tudta, hogy nem fogja megérni a szabadságot, és soha nem lát viszont többé bennünket. Szégyellősen törölgette a vért máskor mindég makulátlan csipkezsabos blúzárol: tehát mégis bíborban vezet fel Her-mész az asphodelosi rétre, ahol a halottak lelkei laknak,

mondta. Élete utolsó percéig történelem szakos tanárként maradt.

Köszönjétek meg szépen Hantos bácsinak, amit értetek tesz, és ha majd lehet, menjetek el innen messze, az ősi-új hazába. Azt akarom, hogy a szabadságban nevelődjétek emberré, és ne fogadjátok el a másodrendű állampolgárság állapotát soha. Ne veszítétek el az emberség mértékét, és ne helyezzétek a nagyobb darab kalácsot a szabadság fölé.

Ő szegény nem tudhatta, mennyire undorodtam a vajjas-mézese kenyértől, hiszen együttlétünk utolsó heteiben már nem kenhetett a kenyerünkre ilyen finomságokat.

Hantos Józsi bácsi sötétedés után, lopva jött értünk. Nem ültetett fel öcsivel maga mellé a bakra, kezembe nyomva a nemzetiszín szalagokkal díszes pattingós végű ostort, mint máskor szokta, pedig annyira szeretünk hajtani, hogy ezen még öcsivel is össze tudunk veszni. Kedvencünk, a koci után futó csengős csikót sem hozta magával, és szalma alá bújtatva hajtott velünk a rásós kövesúton a tanydák felé.

Ma már jól tudom, mit kerültünk el, hogy mit jelentett anyánk önfeláldozása, végső akarata. Ezért nem panaszkodom a nehézségek miatt, ha kézzel kell is lehordani a követ a sziklás domboldalról, hogy termővé változzon az ősapák-ősanyák csontjai fölött a föld, nem rettenek, ha fegyverrel kell megvédenem minden rögöt bármily túlerő ellen. Tíz körömmel kapaszkodom az életbe, soha nem felejtetem el, honnan jöttem, hová megyek, emlékszem és sokat gondolok apám hajlott hátára, de gyermekeimnek, unokáimnak anyám, a történelem-tanárno tanítását, a szabadság mindenféle szeretőjét adom örökölni.

Hírek, események

röviden

– **Dr. József László** professzor, műfordító hat éve hunyt el. Emlékét tisztelettel és kegyelettel őrzik szerettei, barátai, munkatársai, tanítványai. (x)

– **Holokauszt Emlékközpont.** Cím: Budapest IX., Páva utca 39. Nyitva: hétfő kivételével naponta 10-18 óra között. Telefon: (1) 455-33-33. Honlap: www.hdke.hu. E-mail: info@hdke.hu

LAKÁS, ÉPÜLET FELÚJÍTÁSA

- Alpinista módon homlokzatjavítás, tetőfedés
- Festés, mázolás, tapétázás, csempézés
- Műszaki vezetés, árajánlat-készítés hitelevélvelhez is

FRANK (alapítva: 1892/1972)
Tel./fax: (1) 331-5743
E-mail: frank1063@t-online.hu
Munkadíjból 5% kedvezmény!

Ünnepek és „ünnepek után” Izraelben

Izraelben kétszer van a postának különleges bevétele: ősz elején, az újévi ünnepekkor és tavasszal, peszachkor. Már hetekkel korábban megindul az üdvözlőlapok, a képeslapok özöne, s az utolsó napokban állandóan csörögnek a telefonok, a rokonok, barátok és az üzletfelek kellemes ünnepeket kívánnak egymásnak. Újévkor és szedereste aztán összejönnek az ország távoli pontjaira szakadt családok, ilyenkor kétnapos nemzeti dínomdánom uralja el a zsidó államot. De aztán ennek is meglesz a börtje, egyrészt jom kippurkor, másrészt már a szukkot, a sátoros ünnepek után, amikor egy ország fogyókúrázik, tele lesznek diétás receptekkel a lapok, amelyek mind szabadulást ígérnek a szeptember-október környékén felszedett kilóktól.

Már hetekkel az ünnepek előtt érezni a megváltozott hangulatot, augusztustól ugyanis ömlenek a rendkívüli bevásárlásra buzdító reklámok, az új üllőgarnitúrától a gefilte fisig az égvilágon mindent megpróbálnak rásózni a fizetőképes keresletre. A munkahelyeken az alkalmazottaknak törvényben előírt joguk van az ünnepi ajándékhoz, ami általában „tlus”, vagyis amolyan álbankjegy, amit a legtöbb üzletláncban le lehet vásárolni. De az sem ritka, hogy a szakszervezetek által felkínált mondjuk „kumkum”, vagyis elektromos vízmelegítő és a kenyérpirító közül választhat a dolgozó, sőt, menőbb high-teches helyeken akár komolyabb háztartási gépeket is hazavihet ilyenkor.

Újév előtt különösen gyorsan telnek meg a postaládák szórólappokkal, a fotótelek kitisztításától a kóser askenázi és/vagy keleties készleteleken át a kutyák alapos megkopasztásáig rengeteg olyan szolgáltatást ajánlanak az üzletemberek, amelyek mind az ünnep fényét hivatottak emelni.

A szuperekben, vagyis a nagyobb élelmiszerboltokban minden akciós, különösen a méz, az alma s az édességek. Az új év boldogságának reményében még a mézet is cukrozni illik, s a gyermekek természetesen kihasználják az édességek még a szokásosnál is nagyobb dömpingjét, így hát ez idő tájt még a „normálisnál” is erősebben érezhető a csokoládé országos méretű kultusza, természetesen a mézes sütemények és puszedlik kíséretében.

Az egészségesebb megoldás hívei a gyümölcsökre helyezik a hangsúlyt, ami természetesen a szezonját élő füge, datolya és gránátalma. A még sárga színű, rendkívül finom friss datolyát a piacokon kis ágacskákon lehet kapni, ősz elején az élet egyik értelme ezeknek az elropogtatása, a csak szárított datolyát ismerő diaszpóralakók nem is sejtik, micsoda finomságról maradnak le. Hiszen ha tudnák, nyilván már régóta nemcsak mondás lenne, hogy „jövőre Jeruzsálemben”, hanem mindannyian friss datolyát eszegetve Izraelben töltenék az ünnepeket.

Sokan viszont már belekóstolhattak az itteni örömekbe, mert megtelnek az izraeli szállodák, a nagyvilágban élő zsidóság tömegesen zárandokol szeptember táján ősei megújult hazájába. Szerencsére jut nekik elég hely, mert ugyanakkor viszont helyettük az izraeliek tömegei külföldre utaznak. Ilyenkor rengeteg a hosszú iskolai szünet, zárva vannak a kormányhivatalok, a családok nagy része felkerekedik hát, hogy megismerje a nagyvilágot. Tavaly ilyenkor még főleg az olcsó anatóliai szállodákat próbálták alaposabban megismerni, néhány évvel ezelőtt pedig a Sínai-félsziget rejtelmait kutatták, de mióta biztonsági okokból az izraeliek jobban teszik, ha messzire kerülnek Törökországot és Egyiptomot, inkább a görög szigetekre és a Földközi-tenger közelebbi helyeire utaznak a szerényebb költségvetéssel s Amerikába a vastagbáb pénzértárcákkal, arany és platina hitelkártyával rendelkezők.

Persze nem mindenki engedheti meg magának az utazgatást, sok kisjövedelmű nyugdíjasnak, nagycsaládosnak még az ünnepi asztal méltó megterítése is gondot okoz, de ilyenkor minden évben adakozási kampányok is vannak, s a jótékonyasági szervezetek időben gondoskodnak róla, hogy legalább az újévi asztalról ne hiányozzon semmi.

Az őszi ünnepeken, hosszúnapiak még a szekulárisok nagy része is ellátogat a zsinagógákba. Magyar szemmel nézvést, az építészeti remekműveknek számító magyar zsinagógákat megszokva igencsak furcsa, ahogy a legszebb, ünneplő ruhájukba öltözött családok a zsúfolásig megtelt imahelyeken, a modern dísztelen vagy giccses és ízléstelen, zsinagógának nevezett vagy kinevezett modern betonépítményekben, termekben a sebtében összehordott filléres műanyag pótstékeken üldögélnek. Viszont hibátlanul olvassák a zsoltárokat, s még a tartalmukat is tökéletesen megértik. A vallásosok kedvéért, hogy a hajnali imákhoz ne kelljen sötétben felkelniük, idén különösen korán visszaállítják a téli időszámítást, s ezért várhatóan szeptemberben hirtelen már este hétkor sötét lesz az utcákon. Ennek orvoslására egy politikus azt javasolta, hogy az őszi ünnepek után ismét térjen vissza a nyári időszámítás, de úgy tűnik, ez a javaslat az elvetélt ötletek sülyesztőjébe kerül.

A hosszúnapi, a jom kippur Izraelben emlékezetes élmény nemcsak a zsinagógákban imádkozóknak, hanem a szekulárisoknak, a vallástalanoknak is. Ezen a napon nincs tévé- és rádióműsor, nincsenek gépjárművek az utakon, a mentők és a rendőrség kivételével senki sem utazik. A bicikliző, rollerező, görkorcsolyázó gyerekeké az utca, akik boldogan gurulnak és hömpölyögnek mindenfelé az ünnep előestéjéig.

A szukkot, az egyhetes sátoros ünnep aztán a kulturális élet, a fesztiválok ideje. Immáron tizenhatszor rendezik meg a givatájimi színházban a mese-mondók fesztiválját, miközben Rison Lecionban a héber énekesek fesztiválja zajlik. Egy hatalmas parkban a bazaltkőszobrászat alkotói és hívei ünnepelnek, Shohamban pedig idén tizedszer gyűlnek össze egy összművészeti sereg-szemlére. Bat Jam nemzetközi utcaszínházi fesztivált rendez, Akkóban pedig rangos színházi fesztivált tartanak, ahol a kabarétól az interaktív színházig mindenki megjelenik, aki csak él, mozog és alternatív.

Izraelben szállóigének számít, hogy „az ünnepek után”. Akkor indul meg az egyetemek őszi szemesztere, akkor kezdődik a komoly tanítás az iskolákban – hiszen addig egy tanítási napra két szünet jutott –, és szukkot után majd megkezdődik a komoly munka, a termelés is. Amelynek szezonja aztán a helyi rosznyelvek szerint egészen az ünnepekig, vagyis peszachig tart.

Shiri Szusza, Jeruzsálem

Útmutató a zsidó szellemtörténethez

Jelentős tanulmánygyűjtemény látott napvilágot az idei nyáron. A könyv címe: Végtelen ösvények, szerzője a Scheiber-díjas Babits Antal, az ORZSE vallásbölcselet-tanára. Az egyszerű külsejű könyv borítója képileg visszafogott, kevés szavú, szerény. A címlap közepén elhelyezett kabbalista motívum színei, játékos héber betűi valamiféle őspanétára emlékeztetnek. Az életfa kétszer négy ágán elhelyezett feliratok útjelzők a zsidó filozófia és misztika világába.

„Babits Antal kötete nagy nyeresége mind a judaisztikának, mind a középkori zsidó filozófia iránt érdeklődőknek. A könyv középpontjában a zsidó filozófia és misztika kölcsönhatása áll...” – írja a hátsó borítóra tervezett fülszövegében Heller Ágnes.

A kötet oldalain tágabb összefüggésben olvashatjuk azokat a tanulmányokat, melyek mintegy fellebbentik a fátylat a hagyományokban gyökerező, szigorú törvényeknek megfelelően kész zsidó szakrális gondolkodás titkairól, liberalizmusáról, annak technikai motivációjáról és didaktikájáról. Bemutatja a zsidó misztikusokat, a kabbala földalatti folyóját tápláló szellemi vizeket, forrásokat Szaadja gáontól Haléviig, Maimonidészig és Messer Leonig. A dialektikus sorrendben felépített tanulmányfüzér a zsidó szellemtörténet folyamatoságát jeleníti meg. Megismerhetjük azokat a modulokat, melyek e rendszert működtetik, a zsidó alkotóerő szisztematikus megújulását szabályozzák. Vegyük például a könyvben többször említett Széfer Jecirá (Alkotás Könyve) tanításait: „A bölcsesség 32 misztikus ösvényével bevésve JH, a Seregek JHVH-já, Izrael Istene, az Élő Isten, Él Sádáj, Magasságos és fenséges, örökkévalóságban lakozó, Kinek neve Szent.” (Dienes István és Dienes Nagy Erika fordítása). A variációk improvizatíván ontják a lehetőségeket, miközben mintegy contre-coeur gazdagítják, feldúsítják azt. „Ha a kéziratban található összes változatot összeszámoljuk, szó szerint több tucat eltérő variációra lelünk a Széfer Jecirá szövegében” – idézi Arye Kaplant a szerző.

„E tanulmánygyűjtemény egyetemistáknak és minden érdeklődőnek szól, a legújabb kutatások fényében, olyan témákról, amelyeknek alig, vagy egyáltalán nincs még magyar nyelvű szakirodalma” – így kezdi a könyvhöz írott bevezetőjét Babits. Tudomány, művészet, irodalom, hit, tradíció, Isten- és emberszeretet fonódik össze egyetlen ízes, illatos szölvőfűrtté. Stílusa egyszerű, közérthető, frissessége, lendülete és temperamentuma a tudományos kutatómunka szenvedélyes interpretálására ösztönöz.

„Enciklopédikus munkákat írni nem hálás feladat. Főképpen nem az zsidó tárgykörben. És a legkevésbé az, ha a szerző az adott területen nem a megszokott klisékkel közelít a tárgyahoz” – írja Lectori Salutemjében Staller Tamás, az ORZSE rektorhelyettese. És elérkeztünk a „vagy/és...” szó szerkezetéhez, mely minden fejezetcím végén megtalálható. Kapuk nyílnak, megkezdődött a Babits-féle tudományos csiki-csuki játék. A szabadság játéka, melynek összejtje a Móricka-vicc, a zsidó kisfiú, aki mindenbe beleszól, okoskodik, csűr-csavar, tud, és akin neve-tünk, miközben...

A gondolkodási modell, a paradigma megreformálásával, felfrissítésével, a variációk hatványozódásával a pesti Móricka vagy az osztrópoli Herschel görbe tükörbéli reflexiói tételekké válnak... A „VAGY/ÉS...” a nyitott ajtó, a játékoság, a lehetőség, a vita.

Vágjunk bele! Induljunk el, csörtessünk a bozótban, keressük a tiszta

vízű forrást. Tapossuk ki az archetipikus ösvényeket, széle-sítsük őket országúttá, melyen autók járnak, légifolyosóvá, ahol repülőgépek repülnek.

A tévelygők útmutatójával kapcsolatban így prognosztizálja törekvéseit: „Tanulmányomban a mű megjelenését követő közel háromszáz év legjelentősebb értelmezőit kívánom röviden bemutatni.” Türelmesen szól, de nem unalmasan, magával ragad, szellemi kalandokra csábít. Rimáji idézi: „Útmutatás csak annak adható, aki a tévelygésből kivezető úton már önálló ösvényjáró és haladó...” Babits könyve, a Végtelen ösvények, útmutató a hit és a ráció, az ellentétekre épülő folyamatoság és a végletekig kitartó következetesség útján.

A megállapítások időtlenek, miközben minden változik, csak a motívumok kezelhetőségének változtathatósága nem. Hadd idézzük Rugási Gyula egyetemi tanárnak, az MTA doktorának gyönyörű metaforáját az előszóból: „A Soá után nem csupán a talmud-iskolák, a haszid közösségek, hanem a kabbala művelői is szinte teljesen eltűntek ebből az országból. Örökségük egészen különös módon, láthatatlanul gomolyog e föld felszínén... [...] Jelenlétük a hiány, az üresnek tetsző szellemi tér alapján érzékelhető elsősorban, ám az utódok első bizonytalan próbálkozásainak hála, nem egyszer s mindenkorra. A hiány, az üresség lényei ugyanis felbolydulnak, amint újra és újra felidézük őket... [...] A Semmi differenciálódni kezd, sokszínű alakot ölt, majd ezerarcú létezőként lép előnk...”

Nos, Babits „próbálkozásai” nem is olyan bizonytalanok... A lapok alsó felében felsorakoztatott, apró betűkkel szedett, végtelen kontemplációval megszerkesztett lábjegyzetei a könyv mintegy második dimenzióját, a tudomány templomának belső szentélyét képezik, egy második könyvet, könyv a könyvben, mely újabb és újabb fossziliákat mutat fel, elemez és magyaráz. Tárgyi tudása, ismeretanyaga, szókészlete, sokirányú figyelme, koncentrátsága lenyűgözi az olvasót, akárhol is üti fel a könyvet. Bármely részlet egy darab univerzum, melynek mélyén a szellemi metakommunikáció alkimista műhelyei fortynognak, ezoterikus kapcsolatrendszerek titkos, a múlt tengerének mélyére lefektetett üvegszála húzódnak. Szaadja gáonnal, Haléviel, Maimonidésszel való kapcsolata intim és tanítványi, mint-ha egykor maga is ott ült volna a mesterek lábainál. Nem mindig fogjuk fel azonnal a megvilágosító szentenciákat, sokszor csak később kapunk észbe, mikor már elhamvadtak, mint a légkörben cikázó hullócsillag.

A szerző teljes terjedelmében közli a megrázó Szaadja-féle Széfer Jecirá (Alkotás Könyve) változatot, hogy a szükséges magyarázatokat az adott szöveghelyeken megtehesse. „A Semmi Tíz Szefirotja: Tíz és nem kilenc, tíz és nem tizenegy. Értsd meg Bölcsességgel, s légy bölcs a Megértéssel! Vizsgálódj velük és

BABITS ANTAL

Végtelen ösvények

zsidó bölcselet és misztika

Budapest

meríts belőlük! Értékelj minden dolgot a lényegének megfelelően, ültess az Alkotót alapzatára! Mértékük tíz, melynek nincs vége. Látványuk, mint a „villámlás”, határúknak nincs vége.” (D. I. és D-N. E. fordítása)

***

Tanulmányt olvashatunk *Lilienről*, a zsidó kántorművészetről, a szóbeliségről és az írásbeliségről, a kollektív emlékeztetéről, a zsidó művészképzésről, a Gólem-művészetről, a kumráni tekercsekről, *Blau Lajosról*, az Írás történetéről... A tagolt, levegősen megszerkesztett oldalakon látható képillusztrációkkal dúszított oxigénmármorban eltűnik a ma, a sohasem volt holnap, csak a múlt pulzál, mint a világmindenség egyetlen felfogható, meghatározható, birtokolható csillagrendszere.

Szaadja gáon, Jehuda Halévi, Mose ben Maimun, Joszéf ben Júda ibn Aknin, Ábrahám ben Mose Maimonidész, Dávid ben Joszéf Qimhi, Sémtov ben Joszéf, Ábrahám ben Smuél Abulafia, Jichák ben Ábrahám ibn Latif, Jákob Anatoli, Zerahjá ben Sealtiel Gracian, Hilél ben Smuél, Jedádja ha-Penini, Lévi ben Gersom, Joszéf Kaszpi, Mose Narboni, Jichák Abarbanel, Nataniél ben Isaj, Hotér ben Slomó, Juda ben Jehiél Messer Leon, Dávid ben Juda Messer Leon... És még sokan mások, mesterek és tanítványok, fényeskedőbbek és elhomályosultabbak, zsidók, a zsidó filozófia, vallás, művészet, ezotéria, misztika munkásai, talmudisták, gondolkodók, alkotók, rabbik, akik a világot a vállukon hordták üldöztetéseken, vándorlásokon, kiűzetéseken, pogromokon, holokausztokon át. „...hordozható, tömörített történelmet alkottak. Így a zsidóságban soha sem szakadt meg az eleven múlt továbbadása nemzedékről-nemzedékre.”

Babits Antal könyvének, a Gabbiano Print Kft. kiadásában megjelent Végtelen ösvényeknek, ott a helye minden judaisztika iránt érdeklődő könyvespolcán. Mint akármelyik enciklopédia, bárhol felüthető, olvasható, elkezdhető és befejezhető. Egyes mondatai az egész népképviselet, bonyolult kristályszerkezetei ámulatba ejtenek, gyönyörködtetnek, tanítanak...

(Babits Antal: *Végtelen ösvények, zsidó bölcselet és misztika. Gabbiano Print Kft., 360 oldal, 3000 Ft*)

Magén István

A Gulágtól Jeruzsálemig

Több mint négyszáz nap éhsztrájk és kétszáz nap büntetőcel, kilenc év a KGB börtöneiben és a Gulag leghírhedtebb munkatáborában. Natan Saranskij, a szovjet zsidók kivándorlásáért küzdő mozgalom, a Cion Foglyai legendás hőse többek között Dávid királytól merítette az erőt, hogy mindig nemet tudjon mondani elnyomóinak, és soha ne mondjon le álmáról, amíg meg nem látja Jeruzsálemet és feleségét, Avitalt. Fogvatartói a kihallgatások során többször is megkérdézték tőle: „Saranskij, mit akar maga? Azt hiszi, hogy szembeszállhat a világ legnagyobb hatalmával?”

1977. március 4-én egész oldalas cikk jelent meg az Izvesztija című szovjet lapban egy nemzetközi cionista összeküvésről, amelyet a CIA és más imperialista titkosszolgálatok szerveztek a Szovjetunió lejárására. A cikk szerint a kémhálózat kulcsmbere *Anatolij Boriszovics Saranskij*, egy huszonkilenc éves zsidó matematikus volt.

Tizenegy nappal később egy szürke Volga fékezett le Saranskij mellett az utcán. Barátai és több külföldi újságíró szeme láttára öt KGB-ügynök megragadta a férfit, és az autó hátsó ülésére tuszkolta. A lefortovói börtönbe szállították, ahol közölték vele: a Szovjetunió büntető törvénykönyve 64. a) cikkelye értelmében kémtevékenységgel vádolják, amiért halálbüntetéssel sújthatják.

Saranskij megrázó és egyben felemelő börtönnaplójának címe a 23. zsolttart idézi: Ne félj a gonosztól! Ebben leírja, hogy zsidónak született, de nem cionistának. Fiatalon a sakk és a könyvek volt a mindene. Otthon csak annyit tudott meg zsidóságáról, hogy arról jobb hallgatnia mások előtt. A szovjet rendszer azonban gondoskodott arról, hogy ez egyetlen embernél se maradjon titok. A személyi igazolvány ötödik sorában ott szerepelt „Etnikai származása: »jevrej«” – ’zsidó’. (Pontosabban később kiderült, hogy mégis volt, aki eltörölhette identitását. Az a volt elenzéki, aki Saranskij ellen a koronatanú volt a kirakatperben, a KGB-nek tett szolgálata jutalmául olyan igazolványt kapott, amelyben az ötödik sorban már az szerepelt: „orosz”).

Az antiszemitizmus a Szovjetunióban az állami rendszer része volt. Nem adtak ki egyetlen héber nyelvű könyvet sem, nem tanították a zsidó történelmet az iskolákban. Sztlín utolsó hónapjaiban a zsidó orvosok ellen tervezett pereket arra akarta felhasználni, hogy egy adott napon a birodalom területén élő valamennyi zsidót összegyűjti és munkatáborba szállíttatja. Az „X-nap” terve már részletesen készen álltak, amikor a diktátor meghalt. Az előítéletek azonban nem szűntek meg, sőt a közel-keleti háborúk nyomán új elemekkel bővült a zsidóellenes propaganda. Amikor 1973-ban az Egyetemi Világjátékokon Moszkvában *Jasszer Arafat* volt a díszvendég, s a megnyitón felvonult az izraeli küldöttség, a közönség fujolni kezdett, és azt kiabálta: „Zsid, zsid” – Bibsik, bibsik. Az izraeli kosárlabdacsapat egyik mérkőzésén a lelátóra mégis bejutott Saranskij és néhány más refjűznyi (azokat a szovjet zsidókat hívták így, akiknek elutasították a kivándorlási kérelmét), és egy nagy transzparenst feszített ki, amelyen héber betűkkel ez állt: „MAZAL TOV L’JISZRAEL” – ‘Sok sikert, Izrael!’ A rendőrök azonnal lerángatták a feliratot, és kivonszolták a tüntetőket. Az izraeli játékosok azonban tiltakozásul közölték, hogy nem folytatják a játékot, amíg nem garantálják a nézők biztonságát. A rendőrök végül visszaengedték a refjűznyikokat, de miután véget ért a mérkőzés, a stadionon kívül jól elverték őket.

A szovjet vezetés súlyos bűnnek vette, ha valaki ki akart vándorolni a

„legfejlettebb társadalomból”. Aki útlevelet kért Izraelbe, automatikusan elvesztette állampolgárságát, és búcsút mondhatott addigi karrierjének is. Soha nem lehetett tudni, hogy ki az, akit végül is kiengednek. (Évente 4-5 ezren alijázhattak Izraelbe, egy szál bőrönddel. Amijük volt, a szovjet hatóságok elkobozták, „az állam oktatási és más költségei” fejében.) A refjűznyikok – több tízezeren – tüntetéseket szerveztek, nyugati vezetőknek írtak, ám a börtönajtó csak nem nyílt meg.

A fordulatot az 1975-ös helsinki konferencia jelentette, amelynek emberi jogi fejezeteit Moszkva is aláírta. A szovjet vezetők úgy vélték, hogy az egyezmény ügyis csak papír marad, a Nyugat – ahogy már annyiszor – gyorsan elfeledkezik azokról. Ezúttal azonban tévedtek. Szerte az országban ellenzéki Helsinki-csoportok alakultak, akik azt sürgették, hogy a demokratikus országok követeljék meg a kommunista hatalomtól, hogy teljesítse ígéreteit. Végül két amerikai szenátor olyan törvényjavaslatot nyújtott be, amely a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadását attól tette függővé, hogy a Szovjetunió biztosítja-e a zsidó és más vallási kisebbségek – többek között pünkösdisták, baptisták és katolikusok – számára a szabad kivándorlás jogát. A javaslatot *Andrej Szaharov* világhírű szovjet atomtudós és több tucat amerikai Nobel-díjas támogatta, ám voltak, akik az „enyhülést” féltették a konfrontációtól. *Henry Kissinger* szerint a szuperhatalmak gondosan felépített egyensúlyát veszélyeztette a *Jackson-Vanik*-féle törvény, amelyet azonban mégis elfogadtak.

Mivel az útlevelek száma pontosan ellenőrizhető volt – szemben a hangzatos, ám soha be nem tartott szílamokkal –, Moszkva szorult helyzetbe került. Brezsnyevék először belementek, hogy több kivándorló hagyja el az országot, ám hamarosan meggondolták magukat. Saranskij személye is megtapasztalta ezt a drámai fordulatot. Menyasszonyát, Natasát (aki később Izraelben az Avital nevet vette fel) értesítették, hogy megkapja az útlevelet, de 48 órán belül el kell hagynia az országot. A fiatalok elhatározták, hogy azonnal összeházasodnak.

A szovjet anyakönyvvezetők szóba sem jöhettek, mert legalább harminc nappal korábban be kellett jelenteni a szándékot, így a zsidó szertartás mellett döntöttek. A moszkvai zsinagóga rabbija sem merte azonban vállalni a szertartást, így egy távoli ismerős rabbi adta össze az ifjú párt, és titokban még oklevelet is készített az esküvőről. Egy napot sem tölthettek együtt mint házastársak, mivel ekkorra már csupán néhány óra maradt az elutazásig. Saranskij kikísérte Natasát a repülőterre, ahol azt ígérte neki: „Hamarosan Jeruzsálemben találkozunk!”

Mint kiderült, ígérétét csak tizenhárom év múlva tudta betartani. A szovjet pártvezetés meggondolta magát, és beindította a propaganda-gépezetet, valamint a KGB-t, hogy csapjon le a refjűznyikokra. Saranskij tűsz maradt a Szovjetunióban, Avital azonban megvárta: szó szerint bejárta érte a világot, felhívásokat tett közzé, levélkampányt szervezett (a szovjet hatóságok a több tízezer tiltakozó levelet elégették, de mégsem voltak hiábavalók: emlékeztették őket arra, hogy nem tudják Saranskijt nyom nélkül eltüntetni a Gulag poklában), tüntetett a genfi csúcstalálkozón *Gorbacsov* ellen, elment a Fehér Házba *Reagan* elnökhöz.

Saranskij pedig éhsztrájkot folytatott azért, hogy megkaphassa felesége és édesanyja leveleit, és azt a 150 héber zsolttart tartalmazó könyvecskét, amelyet Avital küldött neki Izraelből. (Egy ízben 110 napon keresztül nem vett magához ételmet, annak ellenére, hogy a szovjet börtönorvosok műtétet ültettek be csö-

veket a testébe, hogy azon keresztül erőszakkal táplálják. Harmincöt kilos volt, amikor a KGB meghátrált.)

Börtönben is szabadon

A tizenhat hónapos vizsgálati fogás alatt Saranskij nem volt hajlandó egyetlen pontban sem elfogadni a KGB által konstruált kémvádat. Közölte, hogy mindent nyíltan tett azért, hogy a szovjet zsidók megkapják a jogot arra, hogy ősük földjén élhessenek. Tudta, hogy évek óta minden lépését figyelik. (Egyszer elromlott a lift, amelybe két KGB-ügynök is beszállt utána. Órákba telt, amíg kiszabadultak, közben kedélyesen ugratta a tisztet, hogy mennyire sajnálja őket, mert ezt a napos vasárnap délelőttöt ebben a piszkos földjében kell tölteniük egy zsidó társaságában.)

A tárgyaláson a főügyész azzal vádolta Saranskijt, hogy a világfelforgató cionizmus ügynöke. „Vegye tudomásul, hogy Izrael nem ország, hanem egy katonai tábor. Ágyúcsövekkel igáznak le más, békeszerető népeket, és elrabolják földjüket. Romokban van a gazdaság, és elviselhetetlen a vallási terror. A nemzetközi cionizmus pedig a szovjet zsidók mozgalmával szövetkezve igyekszik tovább fokozni ezt a jogtalanságot.”

A rezsim mindent megtett, hogy megtörje Saranskijt, de sem a fenyegetések, sem a besúgóként mellé küldött zárkatársak, sem az elszigetelés, sem a jéghideg büntetőcella nem bírta rá arra, hogy bármiben is engedjen fogvatartóinak. Amikor vacogott a csupasz cellában, torkaszakadtából a Hevénu sálomot és más zsidó dalokat énekelt. Hogy megerősítse szívét és akaratát, egy imát fogalmazott magának héberül, amelyet minden kihallgatás előtt és közben is többször elmondott: „Báruh átá Ádonáj...”

– Áldott légy, Uram, a Mindenség Királya. Adj jó szerencsés utat, hogy szeretett feleségemmel Izrael földjén élhessek... és türelmet, hogy becsülettel és méltósággal kerüljek ki ebből a börtönből, és Izrael földjére juthassak.” Több ezerszer citálta a főhást, Dávid király zsolttáraival együtt – „Magasztallak, Uram, hogy felemeltél engem, és nem engedted, hogy ellenségeim örüljenek rajtam!” –, míg végül minden sora beteljesedett.

Leghíresebb, nemrég magyarul is megjelent A demokrácia védelmében című művében ezt írja: „A lefortovói börtönben a KGB tisztjei azt mondták, hogy a szovjet zsidóságért alapított mozgalom halott, és az elenzéki mozgalomnak vége. Húsz évvel később eltűnt a KGB, a Szovjetunió felbomlott, a globális kommunizmus összeomlott, több mint egymillió zsidó elhagyta a Szovjetunió nevű hatalmas börtönt, több százmillió ember pedig szabad.”

(*Morvay Péter / Hetek, szerkesztett változat*)

Legyen áldott az emléke

Ejtőernyős bemutató ugrás Szenes Hanna tiszteletére

Ki az, akire két nemzet kéz a kézben emlékezhet? Akiért a magyar és az izraeli himnusz egyaránt felcsendül a budaörsi repülőtéren? Szenes Hanna ő, a kedves, éles eszű, költői lelkületű magyar lány – és a küldetéséhez haláláig hű izraeli katonanő. Az ő tiszteletére rendezték meg azt az emlékgurást, amelynek során hét magyar és négy izraeli ejtőernyős

fájdalmában, de küldetése titkát utolsó leheletéig nem árulta el. November 7-én a Margit körüti fegyházban agyonlőtték.

– Huszonhárom éves volt akkor, én most vagyok húsz – mondja átöltözés közben *Elinor Webber*, a Haba-nimból érkezett katonalány a budaörsi repülőtéren. – Ő a hazaszeretet szimbóluma. Nagy példakép nekem.

Ugrás előtt. Az izraeli zászló jobb oldalán sapkában Natan Saranskij

(*Szende Györgyi fotó*)

ereszkedett földre szeptember 2-án Budaörsön.

Kegyes az időjárás az emlékgurás délelőttién az ejtőernyősökhöz. Töretlen napsütésben készülhetnek az ugrásra. Az autóban az izraeli fiatal emberek csöndben figyelik a békésen csillámló Dunát, a két oldalán elterülő várost. Az esemény meghívójáról *Szenes Hanna* derűsen mosolyog.

Egy katonasapkás fiatal lány. Mosolya mögött ott rejlik az a fajta cselekvő elszántság, amellyel csak az igazán erős emberek fogadják megpróbáltatásait. Hanna, aki magyar zsidó értelmiségi család sarjaként 1921-ben született, hiába érettségizett kitűnően, a zsidótörvények megakadályozták abban, hogy hazájában továbbtanuljon. Nem hagyta magát. Tizennyolc évesen, 1939-ben kivándorolt Palesztinába, ahol megszerezte az áhított diplomát.

Mosolyában ott vannak egy költői lélek finom rezdülései: a versei, a naplója, a dalai. És ott van az üldözötteken segíteni vágyó vasakarát. Hanna egyike volt a tizenhét magyar zsidónak, akiket arra képeztek ki, hogy megakadályozzák társaik külszöbön álló deportálását.

A lány ejtőernyőjével 1944 márciusában ért földet Jugoszláviában, a partizánok ellenőrizte területen. Azzal lépte át a magyar határt, hogy lesz, ami lesz, ő zsidó embereket fog megmenteni a biztos haláltól. Ám egy csendőrájór elfogta őt. Egyetlenül megkínózták – sikoltozhatott

A haifai *Dar Jaham* már teljes díszben várja, hogy beszállhasson a repülőbe. Fejére és vállára kamerákat szerelt – amikor kiugrik, egy szájába vett zsinór segítségével fogja elindítani őket. A felvételeket még ma komputeren elküldi Izraelbe, hogy az ottani sajtó mihamarabb tudósíthasson az eseményről.

– Megtiszteltetés magyar földön *Szenes Hanna* emlékre ugrani – mondja. – Ő igazi mítosz.

Izraelben Szenes Hannát nemzeti hősként tisztelik. Utcákat neveznek el róla, naplóját, verseit, dalait sokan szeretik. Nálunk évtizedekig elhallgatták a nevét.

A repülőtéren ezen a csütörtöki délelőttön mégis kisebbfajta tömeg gyűlik össze. Megérkezik a díszvendég, *Natan Saranskij*, a Szochnut vezetője, Izrael korábbi miniszterelnök-helyettese is. Mindenki izgatottan figyel, ahogyan az ugrócsapat besorjázik a Li-2-esbe. A kétpropelleres repülőgép a levegőbe emelkedik. Közben az erősítőből felhangzik az ima, amit az izraeli ejtőernyős iskola adott ki: „*Kérjük Istent, hogy ugrásunk sikerüljön, ne lepjen meg minket a szél. Az Örökkévaló adja ránk áldását.*”

A gép a budaörsi dombok irányába távolodik, nagy kört ír le, majd kicsiny fémmadárként engedi ki magából az ugrókat. Azok sorra közelednek a talaj felé, kinek-kinek a lábikrájára erősítve ott lobog a magyar vagy az izraeli zászló. Lekes taps köszönti őket. Köztük van a 74 éves *Szeder Ferenc*, az ugrók nagy öregje, akit csak *Szudró* beceneven emlegetnek. Ötvenkét éve ejtőernyőzik, ha jól számolja, ez volt a 2882. ugrása.

– Én indítottam el 2007-ben a *Szenes Hanna*-ugrást – meséli. – *Mi, ugrók, akkor még csak egymást közt rendeztük meg a dolgot. Aki ejtőernyős, az mind barát, és a hősről meg kell emlékezni.*

A történet mostanra a főszervező *Geiger András*, a MENSCH Alapítvány elnöke jóvoltából társadalmi-politikai eseménnyé nőtte ki magát. Az erősítőkből egymás után csendül fel a magyar és az izraeli himnusz *Masa Anitától* és *Tamástól*, a Sabbathsong Klezmer Band tagjaitól. Majd *Masa Anita Szenes Hanna* híres saját dalát, az Éli, Élit énekl el héberül.

Rados Virág

Moszkvában törát avatnak

Győri sikoly

Nagy István dokumentumkönyve

Győrben rövidesen megjelenik egy döbbenetes erejű könyv. Szerzője Nagy István helytörténész és fotográfusmester. Hadd írjuk le rögtön: kiváló ember. Nem tett mást, mint összegyűjtötte városának és környékének 1938 és 1945 között megjelent lapjait és folyóiratait. És bennük mindazon híreket, közleményeket, tudósításokat, amelyek a zsidókra vonatkoztak. Félelmetes képet kapunk. Pontos látteleket a fondorlatosan előkészített kút-

tatását, a magyar zsidóság gazdasági és kulturális visszaszorítását. Az állam vezetése, miközben üdvözlöi és támogatja az Anschlusst, kihirdeti az I. zsidótörvényt.

E könyv szerzője Nagy István győri fényképész-mester. Áruljuk el róla, hogy nem zsidó születésű és nem zsidó hitű, helytörténész, helytörténeti kutató.

Objektív szemű és lelkiületű magyar ember, ahogyan szakmája, hivatása, neveltetése diktálja, megköveteli. Erről

vasonok előtt; a tőkecsoportok gyárat, vállalatokat írtak a nevükre; az állam maga, mint olyan, ingatlanokat foglalt le. Akkurátus országvezetés működött a budapesti hivatalokban. Amikor a náci birodalomnak eladták a jugoszláviai Bor bányába deportált magyar zsidó fiatalokat – köztük *Radnóti Miklóst* is –, a kétoldalú szerződésben az őket szállító MÁV-vagons fuvart, valamint az ottani lágerkosztot éppúgy felszámolták és a zsidó rabokkal fizették meg, mint a pisztolygolyó árát, amelyet – adott esetben – a foglyokba beléltettek.

Vagyis a holokauszt nemcsak a durva rablásokról szólt, és még csak nem is a közönséges és tömeges gyilkosságokról (gettók, táborok, Auschwitz), hanem arról a politikai akaratról, amely lehetőleg széles körű társadalmi mozgalmat hirdetett a zsidó lakosság kiiktatására. Nem volt ez vallási mozgalom, sőt, a vallás csak ravaszul felhasznált, mocskos eszköz volt, mert a magyar állam inkább úgynevezett nemzeti akaratként kívánta beállítani a zsidólikvidálást.

Józan, tisztességes, morális ember pontosan tudja: micsoda galád, anti-humanista, ördögi és hazug terv ez a torz program, s a végén éppen azok ellen fordul, akiknek a nevében meghirdetik.

Hogy nem értjük a rabló, a gyilkos logikáját, beteg gondolkodását, azon nem kell csodálkozni. Nem lehet megmagyarázni, ésszel felérni a vértől delíriumos nyilas rohamosztágot, aki a zsidók sorfala előtt éppen akkor biztosítja ki a géppisztolyát, amikor a határban már-már felhangzik a szovjet tankok dübörgése.

Győrben játszódik ez a történelmi drámai eseménysor, és az 1938–1945 közötti évszakaszban. Csakhogy az idő nem zárult le ekkor. Persze a rém egy ideig csöndben volt, lapult, de amikor lassan oszlani kezdett a köd, az amnézia gyengült. És ma már kísértetiesen ismétlődni látszanak a régi algoritmusok. Mind gyakrabban tűnnek fel a múlt jelképei, egyre-másra alakulnak az erőt istenítő szervezetek, visszaszorulnak a jó hagyományok, és mind többen érzik úgy: eljött az idő, az ő idejük. Ami a régi.

Ezért időszerű ez a könyv, Nagy Istváné. A győri példa. És tegyük meg mindent, hogy a színdarab ne úgy végződjön, miként a másik, nemtelenül, azaz félig lerombolt, kifosztott országgal, megölt honfitársakkal, nemzetközi gyalázzattal, súlyos szégyennel.

Jó volna, ha minél többen elolvassák, és megértenék a történelmi események kapcsolódását és kézenfekvő láncolatát. Például azt, hogy az egyik ballépést szükségszerűen követi a másik. Ezért még időben, lehetőleg minél korábban, a gödörnél meg kéne állni.

Ebben a beköszöntő előszóban mit is mondhatnék mást, mint ami a legfontosabb konklúzió. Adjuk oda minden gondolkodó, érző ember kezébe ezt a kivételes győri – magyar – példát. Olvassák, értsenek meg belőle minél több összefüggést, és tanuljanak általa áldott mérsékletet, önmérséklést. Igazi emberséget!

A Franco-rendszer és a zsidók

Az *El Pais* madridi napilap a közelmúltban részletesen ismertette *Jacobo Izrael Garzon* zsidó származású újságírónak a Raices (Gyökek) folyóiratban megjelent tanulmányát. Garzon az országos történeti levéltárban megtalálta a zaragozai hatóságoktól begyűjtött, az egykori Biztonsági Főigazgatóság által küldött körlevelet, amely a zsidók összeírását rendeli el. Az utasítás szerint „a központot tájékoztatni kell a tartományban élő spanyol és külföldi izraelitákról”, beleértve „foglalkozásukat, társadalmi és gazdasági helyzetüket, politikai nézeteiket, valamint a környezetre való veszélyességük mértékét”. A körlevelet *José Finat* főigazgató, Mayalde grófja, akit egy nappal később jó barátja, a rendszer erős embere, *Serrano Suñer* külügyminiszter berlini nagykövetté nevezett ki, 1941. május 5-én írta alá.

Az akció fő célja a szefárd közösség ellenőrzése volt, melynek tagjai nyelvtudásuk, megjelenésük és alkalmazkodásuk miatt beolvadtak a társadalomba. Finat szerint nagyon veszélyesek, mert „spanyol temperamentumuk leplezi zsidó származásukat”. Az utasítás kiadása akkor történt, amikor éles viták folytak arról, hogy az ország a tengelyhatalmak oldalán belépjen-e a háborúba, amit a fasiszta Falange párt egyes csoportjai követeltek. A szélsőséges nacionalisták csodálták Hitlert és támogatták a zsidók megsemmisítésére irányuló politikáját.

Finat már korábban megismerkedett *Himmlerrel*, az SS főnökével, aki 1940 októberében Madridba látogatott. Garzon szerint Finat nagykövetség személyesen átadhatta Berlinben a mintegy hatezer zsidó listáját Himmlernek. Spanyolország hadba lépése esetén az anyag megkönnyítette volna a zsidók deportálását. Finat utóda, *Valentin Galarza* ezredes folytatta a munkát, mert az „archívum” adatait folyamatosan kiegészítették és aktualizálták. Az országban tartózkodó, diplomáciai mentességet élvező német ügynökök figyelemmel kísérték a zsidók mozgását, és kifogásolták, hogy közülük többen szoros kapcsolatban állnak a kormányzat embereivel.

Az ügyesen taktikázó Francisco Franco nem üzent hadat a szövetségeseknek, de a falangista „önkéntesekből” álló Kék Hadosztályt az orosz frontra küldte, ahonnan a súlyos veszteségek miatt 1943 őszén hazarendelték az egységet. A német vereség hatására a tábornok fokozatosan elfordult Hitlertől, és a zsidók megmenekültek a „végső megoldástól”. A listákat is megsemmisítették, mert ez hitelesen bizonyította a kormány fajgyűlölő politikáját. Néhány tartományi hivatalban azonban megmaradtak a kompromittáló dokumentumok.

A német és olasz fegyveres támogatással hatalomra került Franco tábornok rendszerének első éveiben a zsidók állandó bizonytalanságban éltek. A köztársasági kormány bukása után a falangista csoportok feldúlták a barcelonai hitközség székházát és a zsinagógát. A közösségi élet illegálisan, magánlakásokban folyt 1946-ig. Más városokban is hasonló volt a helyzet.

A rendszer cinizmusát mutatja, hogy a második világháború után a német jóvátételről folytatott tárgyalásokon a spanyol delegátus kártérítést követelt a szaloniki szefárd közösséget ért anyagi károokért. A brit megbízott azt válaszolta, hogy a madridi kormány sohasem tiltakozott honfitársainak a náci által történt üldözése és meggyilkolása ellen.

Saját felelősségükre egyes külföldön dolgozó spanyol diplomaták segítséget nyújtottak az üldözötteknek. A budapesti követségen dolgozó ügyvivő, *Ángel Sanz-Briz* humánus tevékenységét a Jad Vase is megörökölte. Serrano Suñer külügyminiszter utasításai ellenére *Bernardo Rolland de Miota* párizsi főkonzul 14 szefárd zsidót kihozott az Auschwitz előszobájának tekintett, hírhedt drancyi koncentrációs táborból, kétezer üldözöttnek pedig konzulátusi védelmet biztosított. A diplomatát engedetlenségéért egy távoli afrikai országba helyezték át. A spanyol kötődésű szefárdok védelmével indokolva, eredményes mentőakciót folytatott *Sebastian Romero* Athénban, *Eduardo Propper* Franciaországban, *Julio Palencia* Szófiában és több más diplomata, akik igaz emberként viselkedtek az embertelenségben.

kovács

mérgezésről, az ördögi puzzle-játékról, a cinikusan felépített hazugságokról, amelyek célja: felszítani a gyűlöletet a lakosságban, elfeleltetni a lelkiismeret-furdalást, bekötni az emberek szemét, hogy a végén a politika, az állam, a kormány azt tehessen a zsidókkal, amit akar. Hogy aztán jöjjön a kirablás, a javak elvétele, a vagon és a gázkamra.

Kísérteties rímelés a történelemben. A könyvet *Nagy István* és barátai jelentették meg Győrben. *Benedek István Gábor* író, újságíró előszavát az alábbiakban közöljük.

A magyar holokauszt könyvtárműi irodalmát – több mint hatvan évvel a tragédia után – most megrendítő kötettel gazdagítjuk. Ez nem egy könyv a sok között: ez „A” könyv.

Társadalmi-anatómiai atlasz, történelmi útjelző, tökéletes politikai-kriminálisztikai példatár, sebészeti térkép kezdő gyilkosoknak, pontos kronológia tájékoztalón és naiv állampolgároknak, háborzongató olvasmány felelős államvezetőknek, tananyag történelemszereknek, szociológusoknak, nélkülözhetetlen kézikönyv újságíróknak, tanároknak, egyszerű, jó embereknek.

Győr Magyarország fontos városa, a Dunántúl kincses gyönyörűsége. Püspöki székhely. A Duna ékes dísze. Históriaja – emeljük ki bármely korszak bármely évét – minden vonatkozásban igazolja: cseppben van itt a tenger.

Ez a kötet azonban csak szűk évtizedet idéz: az 1938-tól 1945-ig terjedő időszakot. Az akkori magyar miniszterelnök, Darányi Kálmán, ebben a városban hirdette meg a 20. század egyik legnagyobb – 1 milliárd pengős – nemzeti és modernizációs vállalkozását: a felzárkózást az iparilag fejlett Németországhoz és Olaszországhoz. E program – expressis verbis – magába foglalta a régi dicsőség feltámasztását, az 1920-ban elcsatolt országrészek új gazdáival szembeni erő felmu-

az időszokról kiadott már egy könyvet Győr harmincöt bombázása címmel, és ír majd egy harmadikat is Apor püspök vértanúhaláláról. Ezért – e kötetek anyagáért – könyvtárakba, levéltárakba járt, összegyűjtött minden korabeli győri. Győr környéki és országos sajtóterméket, nyomtatásban megjelent hírt, adatot. Tehát közkeletű, ismert tudósításokat, csupa publikált anyagot. Ezeket aztán időrendi sorrendbe rakta. Hozzájuk tette az akkor kihirdetett törvények szövegét és minden zsidóra, a zsidóságra vonatkozó hivatalos jogszabályt, úgynevezett közinformációt. És csak amikor elkészült ezzel a jelentős munkával, akkor egészítette ki anyagát személyes vallomásokkal, emlékezősekkel. Bekért leveleket, sorstörténeteket, naplókat. Fényképezőgéppel, xeroxával kimásolt, megörökített minden tárgyi bizonyítékot, helyszínt, nyomot és tanúsítványt; ezeket többször leellenőrizte, vagyis meggyőződött hitelességükről.

Hivatalos, állami támogatást nem kapott. És amikor a kézirat, a fotóanyag elkészült, megvolt a munkát válaló nyomda, akkor megszületett a magyarországi holokausztirodalom egyik hihetetlenül pontos, döbbenetesen megrázó gyűjteménye, ha nem a legkegyetlenebb – mondhatjuk akár úgy is, vérfagyasztó – olvasmánya: ez a könyv. A győri – mint mondtuk: cseppben a tenger – a magyar zsidóság módszeres, hibátlanul felépített, kis kavicsokból, de csak látszólag véletlenszerűen, viszont rendkívül tudatosan készített, pszichológiai trükkökkel és ősi meg modern gyűlölettechnikai elemekből álló gyilkosságpiramisa.

Közkeletű, jóllehet igen leegyszerűsített érv, hogy a holokauszt közönségesen a rablásról szólt. Kinek az otthonát, kinek a munkahelyét irigyelték el, a pitiáner tolvajoknak elég volt egy pléd elemelése a halálmenetben vonuló munkaszolgálatos válláról. Mások bútorokat vittek el; a csendőrök, a nyilasok aranyat, órát, jegygyűrűket szedtek össze a gettóban, az indulásra kész

Sáná Tová

Újévi gondolatok Jesájá 35. fejezet 10. verséhez

Sáná Tová! Boldog Új Évet kívánok neked,
Az Új Évben legyen boldog és édes az életed.

Neved az Élet Könyvében örökre beírva már,
Hisz a Szent – áldassék – irgalmas, hűséges Király.

A hazatérés Cionba hatalmas kegyelem,
hontalan és száműzött többé már nem leszel.

A béke sátra borul életed fölé,
s hálátelt szíved viheted Királyod elé.

Cionban az élet mindig új, változó s csodás,
szüntelenül láthatod a Mindenség Urát.

Ott nincs intrika, irigység, bántás – ám van bölcs ismeret,
ki legyőzi a „jécér hárá”-t, Cionba az mehet.

Ott nincs szenvedés és háború és nincs félelem,
hűség van, szeretet, béke, s az öröm végtelen.

Ha éljük a földi ember tűnő életét,
titkokat érteni olykor nagyon nehéz.

Megérteni, mit a Szent – áldassék – üzen,
Hatalmas nagy titok, és mégis hinni kell.

Németh Bata Zsuzsanna

JÓTÉKONYSÁGI KONCERT „AZ ÉLET MENETE ALAPÍTVÁNY” JAVÁRA
DOHÁNY UTCAI ZSINAGÓGA 2010. NOVEMBER 14. 18.00

Sztevanovity Zorán
Heili Gábor
Hernádi Judit
Kern András

Az est fővédnökei: Presser Gábor, Falusi Mariann, Hegedűs D. Géza és Szabó Tamás a 2009. évi jótékonysági koncert közreműködő művészei
Jegyek: Alexandra Könyvesházak
 (Károly körút, Párizsi Magyarútház) és **www.jegy.hu**

MAZSIHISZ • EGOON • Klubrádió • BZSH • ALEXANDRA • AV • nka

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

Üzemorvosi, háziorvosi rendelés Zuglóban, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hétfő–szerda 15–16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Fogorvosi rendelőm címe: XIII. Szt. István krt. 4. III. 1. Tel.: 320-4778, 06-20-496-2223, dr. Virág Péter.

Örömmel tudatjuk, hogy a Rabbtestület és a Mazsihisz vezetősége megállapodott David Goldberg mohéllal (Németország), aki zsidó fiúgyermekek körülmetélését vállalja. Amennyiben az Ön családjában ilyen szimchá (öröm) van, kérjük, jelentkezzen a Rabbiságon a 413-5580-as telefonszámon vagy a rabbitestulet@mazsihisz.com e-mailen keresztül, hogy a gyermeket Ábrahám szövetségébe felvehessük.

Könyvnyomtatás, színes nyomtatás, fénymásolás, plakátnyomtatás. Messenger: +36-20-934-9523, www.rcontact.hu

Manikűr, pedikűr. Hívásra házhoz megyek. 06-20-551-4580.

Tóratekeresek, tfilinek és mezüzek számítógépes ellenőrzése és javítása. Farnadi-Jerusalími Márk. Telefon: 06-70-932-8275, e-mail: sofer@sofer.hu, weboldal: www.sofer.hu

24 m²-es üzlethelyiség kiadó a VII. ker. Síp utcában, hosszú távra. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5568 telefonon.

Fogtechnika! Fogsorok javítása, készítése, nyugdíjasoknak árkedvezményrel. Igény szerint házhoz is megyünk. Bejelentkezés: +36-30-398-3107.

Újlipótvárosban, nemrég épített házban 65 m²-es, szép, világos, erkélyes lakás családi okok miatt sürgősen eladó, esetleg hosszabb időre kiadó. Tel: +36-1-239-0758 vagy +36-20-326-0600.

Alternatív nyirok, cellulit (fogyasztó) masszázs. 06-70-617-7809.

Női-férfi pedikűrös házhoz hívható. Cukorbetegnek is. Budapesten. Bejelentkezés: 06-30-302-0034.

Újlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

Kiadó Bp. I. Attila úton 81 m²-es, kétszobás, összkomfortos lakás. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5540 telefonon.

Kiadó Bp. VII. Thököly úton 81 m²-es, kétszobás, összkomfortos lakás. Érdeklődni lehet munkaidőben a 413-5540 telefonon.

Önkéntes munka Izraelben 2010. október 25-től november 14-ig! Jelentkezés: Deutsch János, 06-20-233-8454, illetve ljanos@freemail.hu

Nosztagiázunk együtt! Ami feleslegessé vált, régi bútordarabokat, festményeket, régi biszot, szőnyegeteket, ezüstöt,

dísz tárgyakat, mindenféle órát készpénzért megvásárolok. 06-70-665-2105.

Házvezetést, házi gondozást vállal kóser konyhát ismerő nyugdíjas özvegy, Brooklynban szerzett gyakorlattal. 06-30-946-7112.

Pöttös bögréjétől a hagyatékaig felvásárolom, szemetét elszállítatom, lakását utána összetakarítom. Harsányi Ildikó, 06-30-209-3463.

Régi, háború előtti könyveket készpénzért veszek. Harsányi Ildikó („pöttös bögre”), 06-30-209-3463.

Keresem unokatestvéreket, aki Büchler Ilona Judit néven született 1943. 04. 10-én. Óbudán lakott, a Laktanya u. 23.-ban. Anyja neve: Zweig Livia. Stadler Egon, 06-1-329-2197.

XVII., Rákosligetben 3 szobás, igényesen kialakított családi ház melléképülettel eladó. 06-1-257-7926.

Ágytöltisztítás, paplan-párna áthúzása. 329-6357, 280-2585, 402-3003.

Thököly úti zsinagóga közelében, Zuglóban, szép polgári házban két egymás melletti, 73 m²-es és 70 m²-es, felújított, 3-3 szoba összkomfortos lakás és garázs eladó együtt vagy külön is. Érdeklődni: 06-30-951-5321.

Antik csillárok javítása, vétele, eladása. 321-2972. Bp., Hevesi S. tér 3.

Vállalom idős emberek gondozását, felügyeletét a délelőtti órákban. Érdeklődni: 06-30-290-1224.

Idősek gondozását, ápolását, társalgást,

takarítást vállalom referenciával. Érdeklődni: 06-30-261-3051, Edit.

Idősgondozásban jártas, megbízható hölgy bevásárlást, ügyintézést, takarítást vállal. +36-30-428-8676.

Idősek gondozását, ápolását vállalja frissnyugdíjas szociális munkás. Nagyon sok szeretettel, empátiával, évtizedes gyakorlattal. 06-30-303-4359.

Diplomás, középkorú nő vállalja gyermekek, idősek felügyeletét, kísérését. +36-30-851-8864.

Számítógépes oktatást vállal középkorú informatikus férfi. +36-30-462-4580.

Forgalmas helyen (oktatási, egészségügyi intézmény közelében, autóbusz- vagy villamosmegállóban) max. 60 m²-es üzlethelyiséget bérelnék. Telefon: +36-30-962-8790.

Gyakorlattal rendelkező, 40-es hölgy gyermekfelügyeletet, idősgondozást vállal. Héberül és angolul is beszélek. +36-20-539-4820.

HÁZASSÁG

20 év tapasztalatával várom önt, amennyiben társra vágyik. Az emberi sorsok segítése, a társkeresés számomra hivatás. Nyugdíjasoknak kedvezmény. Elérhetőségeim: Györgyi asszony, 326-5989, reggel 8–10-ig, este 20–22-ig. E-mail: gyorgyi11@vivamail.hu

Rendezett körülmények között élő, filigrán barátnőm részére 70–75 év körüli társat keresek. „Rossz egyedül” jeligére.

Keresem párom házasság végett 18 évtől 30 évesig. Ferenczy Kálmán Imre, Vác, Báthory u. 16. 06-30-318-0699.

Digitális tartalmak a világhálón – konferencia Ravennában

Az olaszországi Ravenna adott otthont a Zsidó Tudományok Európai Szövetsége (European Association for Jewish Studies) IX. kongresszusának, melynek címe „Judaizmus a mediterrán közegben” volt.

A konferencián előadást tartott *Toronyi Zsuzsanna*, a Magyar Zsidó Levéltár (MZSL) főlevéltárosa. Előadásának címe: „Kapcsolatok a zsinagógában. A Dohány utcai zsinagóga templomülésnyilvántartó könyveinek példája”. A nyilvántartó könyv egyedülálló dokumentum, amely majd száz éven keresztül (1854–1950) követi Európa legnagyobb zsinagógájának sorsát. A négy kötet több mint háromezer oldalon tartalmaz adatokat, ezek segítségével és más, a tulajdonosokhoz köthető levéltári dokumentumok alapján vizsgálhatjuk az egymás mellett ülő hitközségi tagok kapcsolatrendszeit. Az előadás néhány kiválasztott ülés tulajdonosainak történetével illusztrálta a történeti forrás lehetséges értelmezési lehetőségeit.

A könyv digitalizált változata hamarosan elérhető lesz a levéltár honlapján, valamint az európai közös kulturális portálon, az „Europeana”-n is, hiszen a Magyar Zsidó Levéltár is részese a Judaica Europeana együttműködésnek.

A konferencia idején két további fontos eseményre is sor került. Ravennában tartotta negyedévenként esedékes ülését a Judaica Europeana projekt nemzetközi bizottsága, melyen a levéltárat vezetője mellett *Paszternák Tamás* is képviselte. Az Európai Unió által támogatott kétéves projekt keretében „Zsidók az európai városokban”

címmel különböző országokban a részt vevő levéltárak, könyvtárak, múzeumok iratanyaguk, könyvvállományuk egy részét digitalizálják és hozzáférhetővé teszik a világhálón. A különleges projektről a www.judaica-europeana.eu oldalon olvashatnak részletesen. A partnerek közös virtuális kiállításokat is rendeznek majd, illetve a projekt részeként közoktatási és egyetemi oktatási programok és számos népszerűsítő rendezvény is indul.

A találkozó során a partnerek áttekintették a projekt aktuális helyzetét, a szakmai és pénzügyi feladatok állását, illetve összegezték a következő időszak feladatait.

A konferencia utolsó napján a projektpartnerek által szervezett Digital Humanities (Digitális Társadalomtudomány) című workshop ismertette a digitalizálás adta új lehetőségeket és a digitális tartalmak felhasználását az oktatás és a tudományos kutatások területén.

PT

Gázszerelés

• Gázberendezések, gázvezeték új

szerezés hatósági engedéllyel

Időszaki kötelező ellenőrzése

(2008. XL. tv. 89.§ [6])

• Vízóraszerelés

• Fűtősszerelés, fűdőszoba-felújítás

FRANK 1063 Budapest, Szív u. 28.

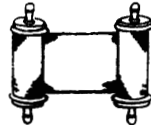
Tel.: (1) 331-5743, 06-30-932-3615

Keresse a hírlap árusoknál és az Inmedio. Relay PóNEM magazin boltokban!

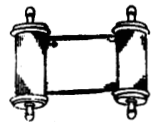
Előfizetés: PóNEM, 1242 Bp., Pf: 294, email: ponem@freemail.hu

225 Ft

MATISYAHU

IMÁIDÓK

Templomok	Péntek este Szept. 17.	Szombat reggel Szept. 18.	Péntek este Szept. 24.	Szombat reggel Szept. 25.
Dohány			18.00	9.30
Frankel L. út 49.			18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.			19.00	9.00
Vasvári P. u. 5. (Iubavicsi)			19.30	9.00
Thököly út 83.			18.30	9.00
Hunyadi tér 3.			19.00	9.00
Bethlen tér 2.			19.15	9.30
Nagyfuváros u. 4.			19.00	8.00
Rabbiképző-ORZSE (Békkocsis u. 2.)			18.00	9.00
Kazinczy u. 27.			18.30	8.00
Alma u. 2.			18.30	8.45
Kórház (Amerikai u. 53.)			19.30	7.30
Páva u. 39.			19.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.			18.00	9.30
Berzeviczy u. 8.			18.00	9.00
Károli G. tér 5.			18.30	9.00
Visegrádi u. 3.			18.00	9.00
Dessewffy u. 23.			18.30	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)			18.00	8.45
Lauder iskola (Budakeszi út 48.)			18.00	
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)			18.00	
Vidéken				
Vác (Eötvös u. 3.)			18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)			18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)			18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)			18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)			18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)			18.40	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)			18.40	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)			18.00	8.00
Pécs (Füred u. 1.)			18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)			18.00	
Szombat hely			18.30	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)			18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)			18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)			18.00	
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)			18.00	

NAPTÁR

Szeptember 17. péntek

Tisri 9.

Kol nidré

Gyertyagyújtás: 6.35

Szeptember 18. szombat

Tisri 10.

Jom kippur MÁZKIR

Szombat kimenetele: 7.37

Szeptember 22. szerda este

Tisri 14.

Erev szukkot

Szeptember 23. csütörtök

Tisri 15.

Szukkot 1. (6.24)

Szeptember 24. péntek

Tisri 16.

Szukkot 2. (6.20)

Szeptember 25. szombat

Tisri 17.

Szombat kimenetele: 7.22

Szeptember 25–29.

Chol hámoéd

Szeptember 29. szerda

Tisri 21.

Hosáná rábá (6.10)

Szeptember 30. csütörtök

Tisri 22.

Smini áceret MÁZKIR

Oktober 1. péntek

Tisri 23.

Szimchá torá

Oktober 2. szombat

Tisri 24.

Gyertyagyújtás: 6.06

Szombat kimenetele: 7.08

Újholdhirdetés

KLUBPORTÁL

A Herman Lipót Idősek Klubjának 20 tagja nemrégiben egynapos kiránduláson vett részt Kecskeméten.

Megérkezésünk után a belváros főterén álló impozáns volt neológ zsinagógához sétáltunk, ahol a város és a régió rabbija, *Róna Tamás* várt bennünket. Ismertette a hajdan több mint 1000 főt befogadó templom történetét, majd egy rövid séta után megnéztük a hitközség melletti, felújítás alatt álló régi imaházat. Érdekes beszámoló hallhattunk a helyi zsidó közösség történetéről és a jövőben várható fejlesztésekről.

A hitközség épületében már finom ebéddel vártak bennünket, a vendéglátás előkészítésében nagy feladatot vállalt a rabbi.

A pihenőt követően elmentünk a volt ortodox zsinagógához, amelyben jelenleg a Fotográfiai Múzeum működik. Ezután a városháza dísztermet csodáltuk meg, majd a vasútállomás felé visszakanyarodva elmentünk a Cifrapalota mellett is.

A kellemes és szép nap után jólesően elfáradva tértünk haza.

Külön köszönet illeti a kecskeméti hitközséget és annak rabbiját, *Róna Tamást* a szíves vendéglátásért.

K.Gy.

Olvasóink véleménye

Nincsenek véletlenek

Amikor augusztus első napjaiban megvettem az Új Élet aktuális számát, még fogalmam sem lehetett arról, mivé fog ez fejlődni.

A lap több olyan írást közölt, amely egy-egy személy irodalmi tevékenységéről szól, s emellett könyvek ismertetését is hozta. Valamennyit érdekesítőnek találtam, és leadtam egy listát a helyi könyvtárban róluk. Az volt az óhajom, hogy ne csak én olvashassam ezeket, hanem mind szélesebb körben legyen arra sokaknak lehetősége.

Tegnap megszólított az intézmény vezetője, s közölte, a listáról megérkezett két könyv. Ezek egyike Nógrádi Gergely regénye: Amikor a bosszú angala sír. Egyvégtében elolvastam.

A hatása rám oly mértékű, hogy szólnom kell róla. A szerzőt éppen a fent jelzett lapszám mutatja be. Röviden a művészet polihisztorának nevezhetnénk. Nálamnál avatottabb ítések asztala a regény méltatása, de a dagályosság vádját is vállalva állítom, hogy a könyvet kötelező olvasmánnyá kellene tenni az iskolákban.

Persze hogy az emberiség legnagyobb szegényéről, tragédiájáról, a fasizmus minden képezetét felülmúló rémtetteiről „sarjadzik” a téma. A holokauszt be nem gyógyuló traumája az alaphelyzet, egy zsidó férfi emberi roncsa válassza öt nyilas végleteket menő kegyetlenkedése következtében. A tolószékbe kényszerült, vak nagyapa bosszúra esketi felnőtte cseperedő unokáját...

Nógrádi Gergely az Auschwitzot túlélők után a harmadik generációt képviseli. Nem valószínű, hogy igazságszolgáltató bosszúra nevelték-eskették volna elődei. (A róla készült portré egészen más típusú személyt sejt.) Mégis, kerülve minden hatásvadászatot, fontosnak tartotta az emlékezés, emlékeztetés és figyelmeztetés apropóján regényét megírni, hiszen manapság megint mintha... Hálás köszönet érte! Különösen megkapó a történet végkicsengése...

Mindannyiunk felelőssége a múlt el nem felejtése, a jelennek olyanná formálása, hogy lehetőtlenné váljon a soá megismétlődése. Jelen írásom is e célnak szeretne mozaikdarabja lenni!

Soha nem jöhet el már a sárga csillagos időszak!

Mihálovics Zoltán

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja

1075 Budapest, Síp u. 12.

Telefon/fax: 322-2829

E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu

Főszerkesztő:

Kardos Péter

Olvasószerkesztő:

Gábor Zsuzsa

Kiadótulajdonos:

Mazsihisz

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 3120 Ft

Külföldre 5760 Ft/év

USA és Izrael: 6240 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUHB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap

Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsekk: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk

intézkése a 06-(80)-444-444-es ingyenes

zöldszámon.

Szedés: WolfPress Nyomdaipari Kft.

Nyomtatás:

VESZPRÉMI NYOMDA ZRT.

ISSN 0133-1353

A RENDSZERTŐL A VÁLTÁSIG A SÍP UTCÁBAN

7.

Az ígéret hölgye

Férjének, a MIOK elnökének halála után ő lett a „főtitkárszony”. A legfelsőbb vezetésben ketten voltak, akikkel normálisan el lehetett beszélgetni. Ő volt az egyik. Tudom, sommás megállapítás, de hát a saját tapasztalataimat írom. Sokan fordultak hozzá segítségért, sokan meg is kapták. Akik nem, elnevezték az „ígéret hölgyének”.

Benne azt becsültem, hogy amit tett, nyíltan tette. Ő volt – többek között – az Új Élet cenzora. Nem mondatonként, hanem betűről betűre bön-gészte át a kefelevonatot, amit kötelezően be kellett mutatni neki. Mindenre figyelt! Egy riportomban, amit a mátyásföldi idők otthonáról írtam, az egyik bennlakót Matuzsálem korúnak tituláltam. Kijavította időse, mert a szó Izrael fővárosára hasonlít...

Volt egy „humoros” találkozásunk is. Miközben olvassgatta a kefelevonatot, váratlanul, kopogás nélkül bejött egy idősebb ember valamilyen gyógyszer ügyében. Ő a vállára tette a kezét, elkezdett magyarázni neki, miközben az ajtó felé tologatta. Mikor eléem értek, odasúgta: figyelje, rabbi úr, hogy fogom kidobni. Allítom, ez az ember nem vett ebből észre semmit. Persze

nem ez a humoros. Hanem az, amikor legközelebb átadtam neki a kefelevonatot, és ott ült nála egy külföldi vendég. Átadtam a lapokat, a vállamra tette a kezét, és miközben magyarázta, hogy a főrabbi úr neheztelni fog, mert előnytelen a kép róla, egyszerre csak odaértünk az ajtóhoz, s a küszöbön átlépve még hallottam: hogy van a család, rabbi úr, és az az aranyos kicsi lánya? A választ már nem várta meg...

Hűséggel szolgálta a rendszert. Gátlás nélkül íratta meg a lapban, amikor őt delegálták egy izraeli kántorkongresszusra(!). Külföldi útjain (Varsóban láttam is) állandóan jegyzetelt: ki mit mondott, kérdezett, válaszolt stb.

Egy alkalommal némi naivsággal, de humornak szánva rákérdeztem: naplót tetszik írni? Nem. Jelentést kell írnom azoknak, akik delegáltak – válaszolta.

Idős korban kezdett angolul tanulni – megtanult. Lehet, hogy érezte a rendszerváltás közeledtét, de nem ezért tanulta a nyelvet. Azt még kiküldetése

Az általa létrehozott Páva utcai klub színpadán. Fáradhatatlan volt

alkalmával hasznosította... Többekkel együttműködve ő „találta meg” a szarvasi tábor. Őt és vezetőtársait különbözőségük ellenére egyetlen közös motívum kötötte össze: az „első embertől” való félelem. Ő volt az egyetlen, aki a váltást követően ott folytatta munkáját a székházban, de már nem a Hitközség alkalmazottjaként. A Jointban dolgozott haláláig.

Fordulat az Új Életnél

Azt követően, hogy a lap tulajdonképpen főszerkesztője meghalt, a humorista lapkészítő váratlanul lemondott, az újonnan kinevezett főszerkesztő, akivel évekig együtt „külsőztünk”, most a főnököm lett. Új feladatot bízott rám: ROVATVEZETŐ lettem!

A Hírek és a Halálozások tartoztak hozzám. Ezt nagyobb rizikó nélkül rám bízhatta, mert ezekben aztán tényleg nem lehetett politizálni... Nem szakadtam bele a munkába. Mindössze arra kellett ügyelnem, hogy ha Kohn Izidor vagy más egyszerű „mezei” zsidó szólalt fel valahol, akkor ő „mondta”. Ha a Kolléga, ő „mondotta”, ha ellenség, ő „úgy vélte”.

Ami a Kollégát illeti, ő nagy súlyt fektetett arra, hogy a Halálozások vele kezdődjenek. Mármost főrabbi minőségben, természetesen.

Néha voltak ún. szerkesztőségi értekezletek is, ezeken gyakran megjelent egy idős dáma, könyökig erő kesztyűben, a nyári kánikulában. Azért írok erről, mert ilyesfajta figurák gyakran látogatták meg az akkor egyetlen zsidó újság szerkesztőségét.

A hölgy elővette verseit, diadalittasan odatette a főnök elé, és várt. A versek színvonala jóval a kecskerímek alatti volt („olyanok a kecskerímek, mint amikor a kecske ri, mekk”), de megjelentek az Új Életben. A hölgy édesapja 19-es veterán volt, közölnünk kell – mondta a lap házi cenzora.

Get helyett balta is megtette

A főkántor, szegény, ott lakott vagy ötven méterre a Bethlen téri zsinagógától. Ott is funkcionált, jól is lejnolt. Azután kihagyott vagy egy évtizedet. Kiderült, hogy miért. Házassága megromlott, s ahelyett, hogy getet (válólevelet) adott volna feleségének, felgyorsítandó a vallási ceremóniát, baltával intézte el a formaságokat. Évtized után visszatért az aktív hitéletbe, de a hosszú kényszerszünet, no meg a színhely, ahol töltötte, mentális elváltozást okozott nála. Amikor a Tizparancsolatot olvasta volna fel Jitró he-tizszakaszában, lejtött az omedről, s a főrabbi folytatta a lejnolást.

Rákérdeztünk a hirtelen abbahagyás okára, kicsit zavaros magyarázattal állt elő, amiből kiderült, hogy a Ne ölj! parancsolattal voltak gondjai, majd ezzel fejezte be rövid értekezését: engem a Tóra ne tegezzen!

(folytatjuk)

Kardos Péter

Boldog születésnapot, Tamás!

Ungvári Tamással mindenhol jó összetalálkozni. Akár a könyveit forgatva, akár a rádióban hallgatva, akár a Pozsonyi Pikniken. Annyit ír, annyit olvas, annyit tanít, hogy eszünkbe sem jut a korára gondolni. Állítólag szeptember 25-én betölti a 80. életévét, olyan életművel és élettempóval a háta mögött, melyről sok hetvenes (ez vicc akart lenni!), szóval melyről minden korosztály csak áhítozik. Érdemes a tudását plagizálni, ígérem, senkit nem jelent fel plágiumért.

Első kérdés: Mi történt veled 0-tól 10 éves korodig?

– Megszülettem, s ebben nem volt részem. Szüleimnek oly módon lehettem a terhére, hogy már ötévesen beírtak egy Montessori-iskolába az olasz követésén. Bambino molto cattivo, mondták rám. Igazán rossz gyerek. Tízévesen még elkaptam a második világháborút. Tizennégy évesen bujkáltam, svéd állampolgár lettem egy olyan Wallenberg-papírral, amelyik csak Svédországban volt érvénytelen. Nem tudom, hány órákor szabadítottak fel a szovjet csapatok, mert az órát elvitték, viszont kaptam tőlük egy keletlen kenyeret.

Második kérdés: Milyen volt a huszadik születésnapod?

Felnöttem, jegyeztem békekölcsönt. Egyetemre jártam, rengeteget tanul-tam. A többi zsidó kollégám belépett a Kommunista Pártba, én kimaradtam. Amikor végeztem, Tatabányára neveztek ki elemi iskolai tanárnak. Ha ott maradok, ma nem kellene tanítanom, nyugdíj, olcsó szén, brikett kedvezményesen. Egy véletlen folytán szerkesztő lettem az Írószövetség folyóiratánál. Találkoztam Tersánszky Józsi Jenővel, Füst Milánnal, Nagy Lajossal, Déry Tiborral, Hatvany Lajossal. Közben persze „forr a világ bús tengere, óh, magyar”. Rákosi vette a kalapját és maradt, Nagy Imre jött és ment. Az utcán ismét lőttek, én a golyók zizegése között szocializálódtam. Azóta sincs csend, a kutyák ugatnak.

A harmadik kérdés egész rendkívüli lesz: Merre jártál a harmincadiknál?

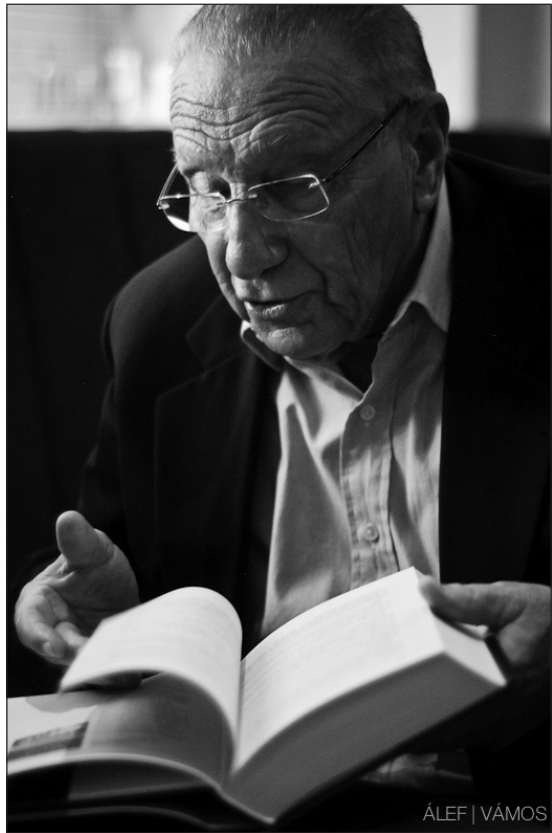
– Állástalan voltam, fél-öztöndíjas aspiránsként a kandidátusi disszertáciomat írtam, lefordítottam a világirodalom reám eső részét: Az ügynök halálát, Dürrenmatt Fizikusokját, Brecht Galileijét. S még vagy száz másikat. Végül egy színházhoz kerültem dramaturgnak. Nagyon tetszett a kórus, mert zenés színház volt. Fényes Szabolcs zeneszerző azonban arra tanított, hogy színházban is a váll-lapot kell nézni, kinek van sarzsija, rangja. Ezért elcsábítottam a primadonnát.

Negyedik kérdés: Mi volt a legfontosabb, amikor 40 éves lettél?

– Megtanultam víziszelni. Még egy lábon is. Az egész magyar irodalomban, Balassitól Nádas Péterig én voltam az egyetlen, aki monosíval hasítottam a vizet. Ezért sokan irigyeltek. Megnősültem, szépasszony lett a feleségem, ezért is sokan irigyeltek. A hajnaltól éjjelig tartó munkát senki se irigyelte. Gyermekeim születtek, szép a fogoruk, mert az anyjuk fogorvos.

Ötödik kérdés: 50 év a félút. Félút volt?

– Félút? Hát csak száz esztendő engedelyeztek? Snassz. Ötvenre megjártam Amerikát, eldobható papírpelenkát csempésztem New Yorkból, mert az még Magyarországon nem volt, s már tanítottam igazi nagy-egyetemen. Már

ALEF | VAMOS

n y u g d í j b a

megyek, ki nem

jövők a gótikus

épületek közül,

vagy a tenger

homokjáról. S

inkább kagylókat

fogok tanítani,

mint emberpalán-

tákat.

H a t o d i k

kérdés: A hat-

vanadik szüli-

napodon kit csó-

koltál meg elő-

szőr?

– Az imasála-

mat, mert épp ün-

nepnapra esett a szülinapom. Aztán a kisebbik fiam jött, aztán a nagyobbik,

aztán a feleségem. Szüleim már eltávoztak, „fölfelé” már nincs rokonom. A

holokausztot túlélőknek kicsiny a családja. Emil bácsit, Dezső bácsit

Auschwitz emésztette el. A szombathelyi rokonság „szerencsésebb” volt, őket

a helyszínen végezték ki. A szlovákiai rokonságot saját parasztjaik verték

agyon. Mit gondolsz, mitől a hajlamom az iróniára? Én kölcsönkaptam a nap-

jaimat a haláltól. Bármikor visszaveheti őket, de nem siet, mert a nagyobb

család már megfizette a napszámot.

Hetedik kérdés: Melyik napot nézted hetvenévesen? Az amerikaiat vagy

a magyart?

– Elszegődtem Kaliforniába tanárnak. Teljes évtizedet, sőt egy kicsivel töb-

bet húztam le egyfolyamban. Közben megírtam a „Bűnbeesés után” című

történelmi monográfiámat, a magyar zsidó történelemről a „Családások

korát”, szórakozásból lefordítottam „A miniszter félrelép” című komédiát és

így tovább. A gyerekeim jól beszélnek angolul. Jól teniszeznek. Ha sokat

nézel a kaliforniai napba, hályog képződik a szemeden. Engem ez nem

fenyegetett, jobbára a könyvtárban ültem.

Nyolcadik kérdés: 80 lettél. (Leszel-voltál. Nem tudom, hogy jelenik

meg a lap.) Most aztán hogy érzed magad?

– Amikor beszélgetünk, még nem lettem nyolcvan. Még hátravan az

engesztelés ünnepe, mielőtt betöltöm ezt az ijesztő számot. Nyolcvan? Az

nincs magára írva, mondta egy barátom. Füst Milán meg azt, hogy az öregség,

az nem folyamat. Az ember lefekszik fiatalon és felébred öregén. Én ezt alig

várom. Hosszú fiatalásra jöjjön a hosszú öregség. Állok elébe.

Bozsán Eta

Alkalmi vétel

Bolhapiacon vásárolni Európában mára szabadidős sporttá vált. Az alkalmi kincsektől a háztartásban vagy személyes célra szükséges nagyon olcsó holmikiig bezárólag ott mindenre van kereslet és kínálat. Ismerek olyan élelmes „vállalkozót”, aki utánanéz a halálozásoknak, és ha megtudja, hogy valahol idős ember ment el hozzátartozók nélkül, rögtön körbeszaglászik, nincse valami eladó a hagyatékából. A hivatásos bolhapiacra nem érdemes kimeni, mert azt már a maffiák kézbe vették, ott még a hamisítvány másolata is drágán kapható. Egy időben viszont üzemelt egy alkalmi összkapiac Budán, ahol a hatóság és a lakosság hallgatólagos jóváhagyásával jórészt guberáló hajléktalanok adták-vették az első pillantásra használatatlannak tűnő limlomot. Vasárnap délelőtti elfoglaltságként jó időben elsétáltam oda. Az alkalmi asztalokon sorakozott ott minden: fenekesincs szamovár, foncsorvezett tükkör, első világháborús tisztí kard, hiányos pakli magyar kártya, de még egy fél műfogor is. Venni tudatosan semmit sem akartam, de egyszer csak feltűnt az egyik asztalon egy rozsdás, foghíjas szájharmonika mellett egy apró női zsidó imakönyv. Az imádságos könyveknek ezt a fajtáját nálunk, Magyarországon, Mirjámnak nevezik, de ezen cirill betűk virítottak. Belelapoztam, és kiderült, hogy egy különlegességre bukkantam. Alkudozás nélkül azonnal megvettem, nehogy a megállapíthatatlan nemű és korú eladó az egy fogával megmondja magát. Otthon lapoztam bele igazán. Kiderült, hogy egy kb. a 20. század elején nyomott, héber–cirill betűs női imakönyv volt. Feltehetően orosz-szovjet tulajdon. Azonnal felébredt bennem a meseíró, amikor megláttam, hogy az első címlap ugyan hiányzik – ezért impresszum hiányában megállapíthatatlan volt a könyv születési ideje –, de második oldalához gondos kezek beragasztottak egy, a könyvével megegyező méretű lapot személyes adatokkal. A tintával zsinórirással beírt, mára elmosódott szövegből nagyítóval is csak annyit sikerült kislábázálni, hogy valamilyen Nagyecsda Gromova kijevi lakos tulajdona lehetett. A kísérő fehér lap egyébként még többször előfordult az imakönyvben, mert az akkurátus zsidó Nagyecsda úgy látszik beleírta életének azon fordulóit, melyekért adott esetben imádkozott. Mellesleg a Nagyecsda ugyan orosz név, de nem zsidó, viszont Sztálin elsőszülött lánya is ezt a nevet kapta, nagyjából akkortájt, mikor ez az imakönyv is tiltott volt. Ebben az időben az egykori Szovjetunióban milliószám születtek a Nagyecsdák, hátha a nagy vezér lányának sorsa megmenti őket. Az újévi fohásznál a beragasztott lapon egész kis történelem szerepelt. Keresztnevek sokasága, nyilván mindazok, akikért Nagyecsda egykor imádkozott. A peszachkor mondanó imáknál érdekes leltre bukkantam. Az oda beragasztott fehér lapon még jól látható volt a következő beírás: „K. elvtársnak is írtunk, aki ismeri a családot, de Irinának mégis menni kellett Birobidzsánba.”

Nos, ebben a mondatban benne volt a Szovjetunió története. Kis újságírói fantáziával és a történelem ismeretével kiegészítettem az imakönyvi bejegyzést. Ez azt jelentette szerintem, hogy a család jól ismerte Kaganovicsot, aki egy időben Sztálin kedvenceként mint a Politikai Bizottság tagja nagy hatalommal rendelkezett a Kremlben. Pechjére zsidó származású volt – nyilván ezért keresték meg menlevélért Nagyecsdaék –, így néhány év után ő is kiesett a diktátor kegyeiből, és örült volna, ha Birobidzsánban végzi. Ezen a családon nem segített, és az ismeretlen Irinának költöznie kellett a Kaukázuson túli Potyemkin autonóm köztársaságba, melyet a zsidók halkan, de egymás között gettónak neveztek. Ez volt az a szögesdrót nélküli koncentrációs tábor, ahova Sztálin parancsára a zsidókat költöztették, és kívánságra mutogatták külföldi delegációknak, hogy íme, náluk nincs antiszemizmus.

Az anya és gyerek sírján mondandó imák oldala szinte teljesen szétázott. Se a cirill, se a héber betű nem olvasható. Ezt is kitaláltam: Nagyecsda elemette nyilván nem csak az anyját, de gyerekét is, és mindahányszor rájuk emlékezett, könnyei a jól rejtgetett imakönyv oldalait áztatták. Az étkekre mondandó áldások szinte szűzen olvashatóak. Ez is egy diagnózis, hiszen amikor Nagyecsda meg használta ezt az imakönyvet, a legegyszerűbb vallási előírás volt peszachkor chomecolni, hisz az ő házukban sem lehetett se kóser, se trefli...

Hogy az imakönyv tulajdonosa maga adta-e el ezt a relikviát és hány szem tartotta olvasásra méltatlannak, nem tudom. Mindenesetre nálam nagy becsben áll. Számomra egy megtaposott kortársam, egy szintén gerincetört diaspóra zsidó élete rajzolódott ki.

Spánn Gábor